

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน
ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน :

กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์
ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน”

โดย จาริรัตน์ ปรงแก้วและคณะ

ตุลาคม 2546

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน
ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน :
กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์
ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน”

คณะผู้วิจัย

1.นางสาวจารีรัตน์ ปรกแก้ว คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์	หัวหน้าโครงการวิจัย
2.นางสาวปรานีพันธ์ จารุวัฒนพันธ์ คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์	นักวิจัย
3.นายถนอม มะธิพิไชย อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านสระคูณ	นักวิจัยผู้ช่วย
4.นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ อาจารย์โรงเรียนบ้านสระคูณ	นักวิจัยผู้ช่วย
5. นายประสงค์ อาจหาญ อาจารย์โรงเรียนบ้านหนองคูม	นักวิจัยผู้ช่วย
6. นายสุพรม แวงกุดเรือ แกนนำชุมชนบ้านหนองคูม อบต. ต.เมืองแก	นักวิจัยผู้ช่วย
7. นายสมพงษ์ รินโธสง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองหญ้าคา	นักวิจัยผู้ช่วย
8. นายณัฐพงษ์ ทองหล่อ อาจารย์โรงเรียนบ้านหนองหญ้าคา	นักวิจัยผู้ช่วย
9. นายทวี หลาวนอก อาจารย์โรงเรียนบ้านโคกสว่าง	นักวิจัยผู้ช่วย
10.นายวิรัตน์ เกดสังแสนเมือง อาจารย์โรงเรียนบ้านโคกสว่าง	นักวิจัยผู้ช่วย
11.นายเจริญ เครือแวงมนต์ อาจารย์โรงเรียนบ้านโคกเมือง	นักวิจัยผู้ช่วย
12.นายแสง พรหมชาติ ประธานกรรมการศึกษาโรงเรียนบ้านโคกเมือง	นักวิจัยผู้ช่วย
13. นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ปราชญ์ชาวบ้านโรงเรียนชุมชนอีสาน	ที่ปรึกษา
14. นายคำเคื่อง ภาชี ปราชญ์ชาวบ้านโรงเรียนชุมชนอีสาน	ที่ปรึกษา
15. นายผาย สร้อยสระกลาง ปราชญ์ชาวบ้านโรงเรียนชุมชนอีสาน	ที่ปรึกษา

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน

คำนำ

“การคืนโรงเรียนให้ชุมชน” มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชุมชนชนบท
ซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหาร แหล่งผลิตทรัพยากรแวดล้อม แหล่งผลิตวัฒนธรรม และ
ภูมิปัญญาของสังคม ที่ขณะนี้กำลังมีแนวโน้มอ่อนแอลง

โดยถ้าหากทำให้โรงเรียนเข้าใจ และเห็นความสำคัญของชุมชนชนบทแล้ว แหล่งความรู้นี้
ก็จะแสดงบทบาทช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้ ที่สำคัญ การแสดงบทบาทของ
โรงเรียนนั้น จะสามารถลงไปถึงเด็กซึ่งเป็นอนาคตที่ต้องรับผิดชอบประเทศ ในโอกาสต่อไป

โครงการวิจัยนี้ ได้ค้นหาแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลอย่างแท้จริง ในการ
จัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก ให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตน
อยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งเป็นการแสดงบทบาทที่โรงเรียนจะสามารถทำได้เพื่อสร้างเสริม
ความเข้มแข็งของชุมชน

ภารกิจสำคัญนี้ ต้องการการทำงานร่วมกันจากหลายฝ่าย โดยแต่ละฝ่าย จำเป็นต้อง
เข้าใจบทบาทและภารกิจของตนด้วยจิตสำนึก ไม่ใช่ทำตามกฎ ระเบียบ หรือตามข้อตกลง
ที่วางไว้ร่วมกันที่อาจเกิดเป็นข้อจำกัดในเรื่องความไม่ยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ “การจะคืนโรงเรียนให้ชุมชน” จึงต้องการการค้นคว้าหาแนวทางในวิถีปฏิบัติ
อย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงประกาศเชิงกฎหมาย หรือนโยบายก็จะได้ผล

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) เข้าใจสภาวะดังกล่าวอย่างลึกซึ้ง จึงสร้าง
คุณูปการ ด้วยการสนับสนุนงบประมาณให้โครงการวิจัยเรื่องนี้ ดำเนินงานเพื่อค้นหาแนวทาง
“คืนโรงเรียนให้ชุมชน” เพื่อประโยชน์ในการปรับใช้ในพื้นที่ชนบทอื่นๆต่อไป

คณะผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นแหล่งประชาคมและแหล่งบุคคล ที่มีคุณูปการในการสร้างองค์ความรู้ของโครงการนี้ ดังนี้

แหล่งเรียนรู้ที่เป็นประชาคม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษาคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เครือข่ายภูมิปัญญา ได้แก่ โรงเรียนชุมชนอิสาน วัดป่าธรรมดาจังหวัดนครราชสีมา มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดีจังหวัดขอนแก่น ชุมชนบ้านคำปลาหลายอำเภออุบลรัตน์จังหวัดขอนแก่น ศูนย์คำคุณอำเภออุบลรัตน์ เขื่อนอุบลรัตน์ ฐานการเรียนรู้บ้านแสงจันทร์ ฐานการเรียนรู้บ้านหนองดุม ห้องเรียนชีวิตของอาจารย์เจริญ เครือแวงมนต์

โรงเรียนและชุมชนในเขตบริการ ได้แก่ โรงเรียนบ้านสระคูณ โรงเรียนบ้านหนองหญ้าคา โรงเรียนบ้านโคกสว่าง โรงเรียนบ้านโคกเมือง ครูแกนนำและชุมชนบ้านหนองดุม โรงเรียนบ้านหนองหว้า และโรงเรียนบ้านคูขาดอำเภอพลจังหวัดขอนแก่น

แหล่งเรียนรู้บุคคล

ปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ นายผาย สร้อยสระกลาง นายคำเดื่อง ภาษี นายสุทธินันท์ ปรัญญฤทธิ์ ครูฝึกวปอ.ภาคประชาชน ได้แก่ อาจารย์วันชัย แสงชัย อาจารย์เจ็ด ภูมิกระจำง อาจารย์ไพรัตน์ ชื่นศรี อาจารย์กิตติพงษ์ ลิ้มสีดา อาจารย์มาลัย ภักดีเกียรติ นางสาวอ้อยใจ พรหมศรี นางสาวรัตนปรางค์ กรมไทยสงค์ นางนภิก ปะภูติง นายพิทักษ์ ประเสริฐรัมย์ นายสกล ภาษี นางสุวลี ภาษี นายสมบุรณ์ พานิชย์ นายสุพจน์ ขวัญตา นายองอาจ กาบินทอง นางคำผาย ทัพวิเศษ นายบุญสวน แคนตะ นายเฉลิมสุข สะออนรัมย์

วิทยากรกระบวนการ ได้แก่ พระครูพิพิธธรรมรส(หลวงพ่อบุญดี อนุตตโร) นายแพทย์อภิสิทธิ์ อารังวรางกูร แพทย์หญิงทานทิพย์ อารังวรางกูร ผู้อำนวยการสมจิต เกตุพิบูล ผู้อำนวยการรัชพล ชัยปัญญาทัศน์ นายมาร์ติน วิลเลอร์ นายถาวร สรรสมบัติ นายสกล แก้วเลื่อน

นักศึกษาครุสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ร่วมโครงการ ได้แก่ นางสาวสลวย ไชยเดือน นางสาวสลักจิต มนโธสง นายเอนก วรศิริ และนักศึกษาช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 55 คน

ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย ดร.อมรวิทย์ นาคกรทรรพ รศ.ดร.เลขา ปิยะอัจฉริยะ รศ.ดร.ทีศนา แหมมณี รศ.ดร.เบญจา ยอดคำเนิน-แอ็คติคส์ อาจารย์สุริยา สมุทคุปดี ดร.เบญจลักษณ์ น้ำฟ้า รศ.ดร.ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ และคณะผู้วิจัยชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชนทุกท่าน

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG4540032

ชื่อโครงการ : โครงการ "ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน"

ชื่อคณะวิจัย : 1.นางสาวจารีรัตน์ ปรงแก้ว 2.นางสาวปราณีพันธ์ จารุวัฒนพันธ์ 3.นายถนอม มะธิปิไชย 4.นายภิรมย์ ภักดีเกียรติ 5.นายประสงค์ อาจนาญ 6.นายสุพรม แวงกุดเรือ 7.นายสมพงษ์ รินโธสง 8.นายณัฐพงษ์ ทองหล่อ 9.นายทวี หลาวนอก 10.นายวิรัตน์ เกลี้ยงแสนเมือง 11.นายเจริญ เครือวงมนต์ 12.นายแสง พรหมฮาด 13.นายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ 14.นายคำเดื่อง ภาษี 15.นายผาย สร้อยสระกลาง

ระยะเวลาโครงการ : มีนาคม 2545 – มิถุนายน 2546

สังคมไทยแต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมและมีวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ ได้เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมเฟื่องฟู ซึ่งปรากฏวิกฤติการณ์ปัญหาที่มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นๆ ในขณะเดียวกันได้ปรากฏเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ ในนามโรงเรียนชุมชนอีสานซึ่งต่อมาขยายเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้มีการทำงานเชิงรุก สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยสร้างครอบครัวพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองที่มีสุขภาพดี คุณภาพชีวิตดี สิ่งแวดล้อมดี ให้ได้ 1 ล้านครอบครัว ในปี พ.ศ.2559 โครงการจึงได้ปรับใช้กิจกรรมหลักสี่ดวงจร 2 ประการ คือ หลักสูตรวปอ.ภาคประชาชน และหลัก"อปิรหานิยมธรรม" เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่ส่งผลกระทบถึงเด็ก

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อให้การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบถึงเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรี

วิธีการศึกษาดำเนินงานตามระเบียบวิธีการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน(อำเภอลำปลายมาศ อำเภอสตึก และกิ่งอำเภอแคนดง) โดยอาศัยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม การพบปะสนทนาลักษณะไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ระดับลึก การคัดลอกข้อมูลที่มีอยู่แล้ว การเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างผู้เกี่ยวข้อง และมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ ด้วยการตรวจสอบสามเส้าทั้ง ด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย ด้านทฤษฎี ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล และด้านรายงานวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า การใช้หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน ส่งผลให้ทุกฝ่ายมีหัวใจดวงเดียวกัน มีความมุ่งมั่นสู่วิถีปฏิบัติ และโดยอาศัยหลักอปิรหานิยมธรรม ได้ดำเนินกิจกรรมที่เป็นฐานของหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการจัดการความรู้ ไปบรรลุเป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษา บนการทำงานร่วมกันด้วยความสัมพันธ์แบบแนวราบ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเสมอภาคระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบถึงเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรี นั้น ระบบโรงเรียน จำเป็นต้องทำงานร่วมกับระบบอื่นๆในสังคมในเชิงเครือข่ายการเรียนรู้

ระบบที่สำคัญที่สุดคือ ระบบครอบครัว และระบบเครือข่ายภูมิปัญญาในชุมชน รวมทั้งต้องทำงานร่วมกับระบบของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยสถาบันนั้นนอกจากร่วมเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ของสถาบันเองแล้ว ยังทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานทางการศึกษาหน่วยเหนือ หรือองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมเรียนรู้อย่างเสมอภาค บนความสัมพันธ์แบบนอกรอบ

ระบบโรงเรียนต้องสร้างเสริมศักยภาพในการประสานความรู้สากลกับวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพที่หลากหลาย / ต้องออกแบบหลักสูตรที่ครอบคลุมทั้งสำหรับเด็กทั้งถิ่นและเด็กรักถิ่น / และต้องมีผู้บริหารและครูแกนนำที่มีวิสัยคิดและโลกทัศน์เชิงมิติชุมชนและมิติสังคม

ระบบครอบครัวต้องสร้างเสริมวิถีคิดและโลกทัศน์ให้เด็กอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา โดยต้องสร้างเสริมถึงขั้นของความเป็นผู้มีปัญญา และเป็นผู้มีจิตวิญญาณ(หรือจิตใจสูง) ได้แก่ การเป็นผู้รู้เท่าทันและสามารถพยากรณ์แนวโน้มของวิกฤติการณ์ทางสังคม / การรู้ร้อนรู้หนาว ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ร่วมแก้ปัญหาสังคม / การสร้างเสริมวิถีคิดแบบใฝ่รู้ ใฝ่แสวงหา - พึ่งตนเอง - ใฝ่จัดการความรู้ (แทนการเรียนรู้เพียงวิชาชีพ) - แบบเป็นผู้สร้างงาน (แทนการหาสมัครงาน) - รักความเป็นอิสระ / การสร้างลักษณะนิสัยอดทนอดกลั้น อ่อนน้อมถ่อมตน (เรียนรู้จากผู้อื่น) เกื้อกูล และมีจิตใจสูง

ระบบเครือข่ายภูมิปัญญา เป็นระบบที่มีศักยภาพในการเคลื่อนไหวสร้างเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ ในการจัดการปัญหาเชิงโครงสร้างสังคม โดยเชื่อมโยงการเรียนรู้กับฝ่ายศาสนธรรมที่มีฐานคิดเดียวกัน "พึ่งตนเอง"

ระบบสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มีศักยภาพในการออกแบบหลักสูตร ในเชิง "หลักสูตรจัดการความรู้" เพื่อรองรับ ผู้เรียนไม่ว่าจะจบการศึกษาในระบบระดับใด ให้สามารถนำความรู้ที่เรียนมาในระบบมาใส่กระบวนการของ "หลักสูตรจัดการความรู้" เพื่อให้เป้าหมาย "การสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี" เป็นจริงได้ในวิถีปฏิบัติที่ต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบอื่นๆ

จังหวะก้าวของกระบวนการไปบรรลุเป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษาตามลำดับ คือ การนำเอาเป้าหมายสุดท้ายเรื่อง "ความสามารถดำเนินวิถีชีวิตอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี" เป็นตัวนำ แล้วก็จะพลอยบรรลุเป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษาเรื่องอื่นๆที่เหลือทั้ง "การเป็นคนดี เป็นคนเก่ง และมีความสุข"

ปัจจัยที่เอื้อให้บรรลุผลอย่างแท้จริง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดการให้เกิดปฏิริยาร่วมของปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม 3 ด้านสำคัญ ชาติปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง อาจบรรลุผลอย่างไม่สมบูรณ์ โดยต้องประกอบด้วย(1)ปัจจัยด้านผู้บริหารที่มีศักยภาพของวิถีคิดเชิงมิติชุมชน และมิติสังคม (2) ด้านชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านกับความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ และ(3)ด้านครูแกนนำที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง

เงื่อนไขสำคัญเพื่อการบรรลุเป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษา ควรมีแนวทางการจัดการ ดังนี้
(1)กรณีพื้นที่ที่มีเครือข่ายภูมิปัญญา เคลื่อนไหวสร้างเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ในเชิงของการจัดการปัญหาเชิงโครงสร้างสังคม อยู่แล้ว โรงเรียนสามารถจัดบทบาทแบบ "เข้าไปร่วมเรียนรู้" (2) กรณีพื้นที่ที่ไม่มีเครือข่ายภูมิปัญญา โรงเรียนควรจัดบทบาท แบบ "เข้าไปร่วมประสานงาน" กับหน่วยงานอื่นที่มีศักยภาพ สร้างเสริมให้เกิดเครือข่ายภูมิปัญญาขึ้นในพื้นที่ (3) การขยายพื้นที่การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน นั้น ควรจัดการ โดยอาศัยหลักการ "ขยายในกลุ่มรู้จัก" ที่มีแนวโน้มจะเข้าถึง "แนวคิดรักถิ่น" ล้วน "กลุ่มทั้งถิ่น" นั้น ต้องมีระยะผ่านให้เรียนรู้ตามหลักสัจธรรมที่ว่า "เมื่อได้เผชิญทุกข์ จึงมีดวงตาเห็นธรรม"

ABSTRACT

Project Code : RDG4540032

Project Title : The study and development of learning networks that facilitate cooperation among the state – system schools and the community in order to promote strong community : the case study of the Northeast Community School' s movement.

Researchers : 1. Miss Jareeratana Prokekaew 2. Miss Praneepan Jaruwattanapan
3. Mr. Tanom Matipikai 4. Mr. Pirom Pakdeekiat 5. Mr. Prasong Arthan
6. Mr. Suprom Ngaewgudreua 7. Mr. Sompong Rinthaisong
8. Mr. Natapong Tonglor 9. Mr. Tawee Laonork 10. Mr. Wirat Gliangsaenmeuang
11. Mr. Jaroen Kreuawangmon 12. Mr. Saeng Promhad
13. Mr. Suttinun Prachayapreut 14. Mr. Kamdeuang Pasee 15. Mr. Pai Soisaklang

Time Scale : March 2002 – June 2003

In the past Thai society was essentially agricultural with Buddhist culture. Then society changed to industrial-based capitalism. As a result, many crises have occurred and these crises are getting worse and worse. At the same time "The Buriram Local Knowledge Network" was created under the name of "The Esan Community School". This later expanded into "The Esan Local Philosophers' Civic Network". This network takes positive action to promote community strength through creating 1 million individually and mutually self – reliant families with good health , quality of life and environment by the year 2016. The project has adapted 2 basic activities : the learning curriculum of "the People College" and "the Buddhist of Aparihaniyatam" . These are used to develop learning networks that facilitate cooperation between the school and the community in order to promote community strength and have positive effects on children.

This research aims to study and develop learning networks that facilitate cooperation between the school and the community strength through organizing education that enables children to be good , clever , happy , and also enables them to live in their local with dignity.

This research used the standard methods of participatory and qualitative research covering the area of the Buriram Local Knowledge Network , within the range of the "Esan Community School" (Lamplaimart , Steuk , and Kaen Dong districts). Data was collected through participatory observation , informal meetings / conversations , in-depth interviews , unobtrusive measure , and meeting relevant parties. The data collected was tested for accuracy using triangulation approach in term of data , researchers , theory , data collection method and research reports.

This study found that using the learning curriculum of "the people ' s college" enabled all parties to come together as one and to be committed to work together using the principle of "Aparihaniyatam" to carry out activities that are the foundation of a local curriculum in order to

manage knowledge to achieve the ultimate target of education using cooperation at a horizontal level and the equal exchange of knowledge between the school and the community.

In order for participation between the school and the community to promote community strength through organizing education that enables children to be good , clever , happy , and to live in their local area with dignity, the school system must cooperate with other systems in society in the form of a learning network. The most important of these social systems are the family system and the Local Knowledge Network system. Schools must also work together with higher education institutions for local development. These institutions , a part from learning together for their own benefit , can also play a coordinating role with educational units , higher authorities and other relevant organizations to learn together on an equal basis at the horizontal level.

The school system must promote the potential to coordinate international knowledge with the local lifestyle for learning and the development of diverse potential. School must design curriculums that cover both children who want to stay in their local area and children who want to leave. Schools must have administrators and core teachers who have ideas and visions with social and community dimensions.

The family system must provide close , ongoing promotion of ideas and views of the children even up to the level of being truly wise and spiritual. This means they must learn quickly enough to meet changes and to predict social crises. They must have truly comprehensive knowledge to work together to solve social problems. They must promote ideas of the desire for knowledge , self-reliance , organization of knowledge (instead of pure academic learning) , the creation of work (instead of applying for jobs) , a love of freedom , building to restrain , endurance , respectability , help and spirituality.

The Local Knowledge Network system has the capacity to promote learning networks to solve problems in terms of social structure by binding a learning network with the religious group that has the same thought.

The higher education institution for local development has the capacity to develop curriculums in terms of "knowledge organization" to receive students , irrespective of their level of education , who can use their knowledge gained from the system with the "knowledge organization curriculum" to achieve the ultimate target of "living in dignity in one's local area". This can be achieved as a continuation of studies from other systems.

The pace of the processes for achieving the ultimate target of education is dictated by emphasizing "the ability to live in dignity in one's local area". The other targets of education (good , clever , happy) will be achieved. As by products of this emphasis , a factor which assists in truly achieving results is the necessity to create a joint reaction in terms of the 3 promoting areas. (One or more is missing total success cannot be achieved.) (1) Administrators : They must have the capacity

to think in social and community dimensions. (2) Communities : Local Philosophers and Learning Networks. (3) Core Teachers : They must participate in learning processes with local knowledge networks on regular and continuous basis.

Conditions for achieving the ultimate target of education should be managed as follows :

- (1) In the case of areas with local knowledge networks that work to promote learning networks to solve problems in terms of social structure. Schools can organize their role as "participatory learning".
- (2) In areas with no local knowledge networks , schools should organize their role as "participatory coordination" with other organizations that have the capacity to facilitate the creation of local knowledge networks in that area.
- (3) Expansion of cooperation between schools and communities should rely on the principle of "expansion with groups of people who know each other" and are likely to favor "idea of localism". As for people who "leave their local area" , it is necessary for them to have a period of time to learn the truism that "undergoing suffering leads to insight".

สารบัญ

	หน้า
ปกใน	
คำนำ	
บทคัดย่อ	
ความนำ	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
คำถามการวิจัย	7
แนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	9
กำหนดการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชน	23
กรอบแนวคิดในการวิจัย	27
บริบทของชุมชนและโรงเรียน : สภาพปัญหาและศักยภาพที่มีอยู่	29
กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	41
พื้นที่เป้าหมาย	41
กลุ่มเป้าหมาย	42
บทบาทของผู้มีส่วนร่วมแต่ละฝ่าย	42
แผนการจัดกระทำและการเก็บรวบรวมข้อมูล	46
ความหมายของศัพท์เฉพาะ	49
ผลลัพธ์ : ผลเชิงการเปลี่ยนแปลง	50
ผลของการใช้หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน	53
การดำเนินกิจกรรมตามหลักอภิธานิยธรรม	54
ผลต่อฝ่ายโรงเรียนหลังอบรมวปอ.ภาคประชาชน	63
ด้านผู้บริหาร	63
ด้านครูและครูแกนนำ	65
ด้านนักเรียน	65
ผลต่อชุมชนหลังอบรมวปอ.ภาคประชาชน	66
ผลต่อกระบวนการระหว่างโรงเรียนและชุมชน	67
ผลต่อหลักสูตรท้องถิ่น	68
ผลต่อเป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษา	75

ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	84
ข้อเสนอแนะต่อการส่งเสริมบทบาทของโรงเรียนต่อการพัฒนาของชุมชน	102
ข้อเสนอแนะเชิงระบบและปัจจัยเงื่อนไข	115
บรรณานุกรม	129
ภาคผนวก ก โมเดลการคิดที่สลับซับซ้อน	131
ภาคผนวก ข ภาพการเคลื่อนไหวในการดำเนินโครงการ	132
ภาคผนวก ค. แบบบันทึกแนวคิดด้านการศึกษาและชุมชน	145
ภาคผนวก ง. แบบบันทึกการสังเกตโรงเรียนกับชุมชนบุรีรัมย์	146
ภาคผนวก จ. แบบบันทึกก่อน-หลังฝึกอบรม วปอ.ภาคประชาชน	152
ภาคผนวก ฉ. แบบวัดความเห็นต่อ “แนวคิดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน”	156
ภาคผนวก ช. แบบวัดทัศนคติต่อเป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษา	157
ภาคผนวก ฉ. รายชื่อและประวัติโดยย่อของคณะวิจัย	158

บัญชีตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 เปรียบเทียบปัจจัยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระหว่างของชุมชนดั้งเดิมของไทย และของเครือข่ายฯ	12
ตารางที่ 2 ความแตกต่างกันของพื้นที่เป้าหมายตามลักษณะของปัจจัยกีดขวางและปัจจัยส่งเสริม	45
ตารางที่ 3 ประมวลผลภาวะการเปลี่ยนแปลงที่ต่างกันของแบบการสื่อสารในการทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	62

บัญชีแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	27
แผนภาพที่ 2 เปรียบเทียบชุดความรู้เดิมและชุดความรู้ใหม่	52
แผนภาพที่ 3 การเชื่อมโยงระบบเพื่อบรรลุเป้าหมาย “การสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่น...”	78
แผนภาพที่ 4 ลำดับขั้นตอนในการส่งเสริมบทบาทของโรงเรียนและชุมชน	110
แผนภาพที่ 5 การปรับรูปแบบการเคลื่อนไหวการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ของเครือข่ายฯ ให้เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน	115
แผนภาพที่ 6 ความเกี่ยวข้องกันของหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน และชุมชน	116
แผนภาพที่ 7 การเชื่อมโยงระบบเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน และชุมชน	124

**ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน
ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษา
พื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน**

1. ความนำ

ความเข้มแข็งของชุมชนนั้น เป็นกุญแจสำคัญทั้งในการพัฒนาสังคม(อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ.2539 : 17) และในการแสวงหาแนวทางแก้ไขวิกฤติการณ์ปัญหาต่างๆ ของสังคมไทยในปัจจุบัน ระบบย่อยทุกระบบของสังคมรวมทั้งระบบการศึกษา จำเป็นต้อง รวมศูนย์พลังสร้างสรรค์หลักของระบบ มาส่งเสริมให้เกิดความเป็นไปได้ในการสร้างเสริม ความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพราะชุมชนชนบทแต่เดิมนั้น เป็นแหล่งผลิตอาหาร และเป็นแหล่งวัฒนธรรมแบบเกื้อกูลให้กับสรรพชีวิตและสรรพสิ่งสามารถดำรงอยู่ร่วมกัน อย่างได้ดุลยภาพและยั่งยืน ภายใต้โครงสร้างสังคมแบบเกษตรกรรมและวัฒนธรรมชาวพุทธ

โดยพบว่าสังคมไทยแต่เดิมซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมแบบเกษตรกรรมและวัฒนธรรม ชาวพุทธนั้น มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเป็นตัวของตัวเองมาช้านาน มีเอกลักษณ์เฉพาะตน เช่น ความโอบอ้อมอารี การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความเรียบง่าย สันโดษ ความสัมพันธ์ ทางการผลิตและทางสังคมเป็นแบบแลกเปลี่ยน แบ่งปัน หยิบยืม ใ้ววาน และเอื้อเฟื้อ เมื่อมีวิถีการผลิตเปลี่ยนจากแบบเกษตรกรรมมาเป็นแบบอุตสาหกรรม ภายใต้โครงสร้าง เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีและใช้แผนพัฒนาประเทศตามแบบประเทศทางซีกโลกตะวันตก นั้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตได้หันมาใช้ระบบเงินตราแทนการแลกเปลี่ยน ทำให้ความสัมพันธ์ ทางสังคมในระบบวิถีชีวิตต่างๆต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเปลี่ยนจากวิถีของการแบ่งปัน เป็นการซื้อขาย จากหยิบยืมเป็นกู้ยืม จากใ้ววานเป็นค่าจ้าง จากเอื้อเฟื้อไปเป็นเห็นแก่ตัว อันเนื่องจาก จุดมุ่งหมายหลักของระบบทุนนิยมคือการแสวงหากำไร จึงต้องมีการเร่งการผลิต และเร่งการบริโภค ปรับเปลี่ยนค่านิยมของคนให้เป็นแบบวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ใช้ทรัพยากร มากมหาศาล จนกระทั่งเกิดภาวะขาดดุลยภาพ (กองทุนพัฒนาท้องถิ่นไทย-แคนาดา.(เทพตลับ))

ปัจจุบันภายใต้แผนพัฒนาประเทศตามระบอบอุตสาหกรรมทุนนิยมดังกล่าว ได้ปรากฏวิกฤติการณ์ปัญหาที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้นในหลายๆด้าน เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ คนว่างงาน ค่าแรงต่ำ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพดินเสื่อมโทรม

ภูมิอากาศแปรปรวน เกิดมลภาวะทั้งทางดิน น้ำ และอากาศ การอพยพย้ายถิ่นของคนชนบท เข้าไปเป็นชุมชนแออัดตามเมืองใหญ่ ปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัวทั้งระดับรัฐบาล และระดับปัจเจก ปัญหาค่านิยมแบบวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านิยมหวังรวยเร็ว รวยง่าย และรวยเร็ว เห็นแก่ตัว การเสื่อมศีลธรรมทางจิตใจ ลุ่มหลงในอบายมุข เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ชโมย จี ปล้น ฆ่า ค้าและเสพยาเสพติด ค้ามนุษย์ด้วยกัน โสเภณีและโรคเอดส์ ฯลฯ เหล่านี้ได้สะท้อน เข้าไปทุกแห่งของสังคม แม้แต่ในชุมชนชนบท ส่งผลให้ชุมชนชนบทที่เคยเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ มีแนวโน้มอ่อนแอและล่มสลายลง

ในส่วนของการศึกษาซึ่งจัดว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน มาแต่เดิม ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ไม่เอื้อให้ความเข้มแข็งของชุมชน ดำรงอยู่ต่อไปได้ โดยพบว่า แต่เดิมนั้นการศึกษามีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต บูรณาการและเป็นองค์รวม อยู่ภายใต้กิจกรรมการถ่ายทอดการผลิตเพื่อดำรงชีวิต ที่ประกอบด้วยการเรียนรู้ทั้งในเรื่อง นิเวศวิทยา เทคโนโลยี พิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม มีการส่งเสริมจิตวิญญาณและความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ในเวลาเดียวกัน คนในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันในแนวราบอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ ทั้งในด้านการคิด การปฏิบัติ สติปัญญา จริยธรรม สังคมและพัฒนา เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน ที่เอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนที่พึ่งตนเองได้ (อุทัย คุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540 : 26)

ต่อมาภายใต้แผนพัฒนาประเทศตามระบอบอุตสาหกรรมทุนนิยมพึ่งพิง การศึกษาถูกจัด ให้อยู่ในระบบโรงเรียนเป็นหลัก และให้มีความหมายเพียงการเรียนรู้เพื่อสามารถประกอบอาชีพได้ ต้องการเพียงประกาศนียบัตรรับรองเพื่อสมัครงานที่ได้ค่าจ้าง ซึ่งมักอยู่ห่างไกลจากท้องถิ่น ที่อยู่ดั้งเดิม ทำให้ลดความหมายของการศึกษาแต่เดิมที่หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อการดำรงชีวิตทุกด้าน ลงไป เป็นเพียงการเรียนรู้เพื่อมุ่งหางานทำ และไม่เอื้อต่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้อีกต่อไป การผลักดันให้โรงเรียนแสดงบทบาทหลัก ในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในปัจจุบัน จึงอาจมีข้อจำกัดค่อนข้างมาก

ท่ามกลางแนวโน้มของความอ่อนแอและล่มสลายลงของชุมชนชนบท ได้ปรากฏ ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ รวมตัวกันรื้อฟื้นความเข้มแข็งของชุมชนชนบทขึ้นมาภายใต้ องค์การชุมชนที่มีชื่อว่า “โรงเรียนชุมชนอีสาน” (โดยโรงเรียนไม่ได้หมายถึง อาคารเรียน

แต่หมายถึงสัญลักษณ์ที่เป็นที่รับรู้ในหมู่สมาชิกว่าพวกเขามีโอกาสรวมตัวกันไม่จำกัดเวลา และสถานที่ในการคิด ปรัชญา แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อแก้ไขปัญหาวិถีชีวิต และมุ่งสู่เป้าหมายของการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนชนบทร่วมกัน)

จากการประเมินสถานการณ์และศักยภาพของชุมชนและโรงเรียนในระบบของการดำเนินโครงการวิจัยในระยะที่ 1 พบว่า โรงเรียนชุมชนอีสานได้เติบโตขึ้นโดยลำดับ ได้ขยายตัวเป็น เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน (ต่อไป จึงได้ใช้คำเรียก “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” หรือ “เครือข่ายฯ” แทนคำเรียก “โรงเรียนชุมชนอีสาน”) เครือข่ายฯนี้ มีการทำงานเชิงรุก เพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และมีการขยายผลอย่างรวดเร็ว มีเป้าหมายชัดเจน ที่จะขยายครอบคลุมพื้นที่ตนเอง และพื้นที่พหุภาคีที่มีสุขภาพดี คุณภาพชีวิตดี และสิ่งแวดล้อมดี ให้ได้ 1 ล้านครอบครัวภายในปี พ.ศ. 2559

ในขณะที่โรงเรียนในระบบยังคงอยู่ในกระแสหลักของการสอนหนังสือให้ทันกับหลักสูตรแกนกลางเป็นหลัก การเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน จำกัดอยู่เพียงในส่วนของครูแกนนำที่โรงเรียนแต่ละแห่งมีอยู่เพียง 1 – 2 คน

“การคืนโรงเรียนให้ชุมชน” จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชุมชนชนบทซึ่งเป็นแหล่งผลิตอาหาร แหล่งผลิตทรัพยากรแวดล้อม แหล่งผลิตวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของสังคม

โดยถ้าหากทำให้โรงเรียนเข้าใจและเห็นความสำคัญของชุมชนชนบทแล้ว แหล่งความรู้นี้จะแสดงบทบาทช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้ ที่สำคัญการแสดงบทบาทของโรงเรียนนั้น จะสามารถส่งผลถึงเด็กซึ่งเป็นอนาคตที่ต้องรับผิดชอบประเทศในโอกาสต่อไป

แม้ว่าในปัจจุบัน ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับใหม่ พ.ศ. 2542 โดยเปลี่ยนมาใช้หลักสูตรพื้นฐาน 12 ปี และทำให้การบริหารเข้าสู่ระบบใหม่ภายใต้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ 7 กรกฎาคม 2546 เป็นต้นมา ซึ่งด้วยระบบบริหารงานใหม่นี้ ได้ส่งผลให้การจัดการศึกษาเอื้อให้โรงเรียนทำงานร่วมกับชุมชนได้คล่องตัวขึ้น เป็นต้นว่า การให้โรงเรียนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นใช้เอง โดยหลักสูตรนี้ให้สิ้นสุดการเห็นชอบอยู่เพียงที่คณะกรรมการสถานศึกษาในแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น ระดับกระทรวงเพียงมีนโยบายว่า “โรงเรียนเป็นของชุมชน – กระทรวงจะไม่เข้าไปยุ่งในเชิงหลักการ แต่จะทำหน้าที่เฉพาะในส่วนของการประเมินระดับชาติ หรือในส่วนของการประกันคุณภาพการศึกษาเท่านั้น” ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ครูได้มีส่วนร่วมริเริ่มการคิดและออกแบบหลักสูตรขึ้นใช้เอง (เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อผ่านการลงใช้หลักสูตรแล้ว รัฐให้โอกาสครูมีส่วนคิดและออกแบบหลักสูตรได้เพียง ร้อยละ 30 เท่านั้น)

ในส่วนของการเทียบบริหารก็ได้เอื้อให้แก่โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับภาคอื่นให้เป็นแบบแนวราบ ด้วยการเปิดโอกาสให้ภาคอื่นเข้ามามีบทบาทพร้อมมากขึ้น ตลอดจนยังเอื้อให้มีการกระจายแหล่งเรียนรู้ให้หลากหลาย ไม่ผูกขาดอยู่เฉพาะในส่วนของโรงเรียน

แต่โครงสร้างข้างต้นเป็นได้เพียงปัจจัยเอื้อจากส่วนของกฎหมายและนโยบายเท่านั้น การจะทำให้เป็นจริงในทางการปฏิบัติและวิถีชีวิต นั้น ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคค่อนข้างมาก เนื่องจากฝ่ายโรงเรียน และหน่วยงานราชการมีพฤติกรรมเคยชินดั้งเดิมภายใต้โครงสร้างแนวดิ่งที่ใช้อำนาจสั่งการตามลำดับชั้นจากส่วนกลางลงมา ทำให้โรงเรียน และหน่วยงานราชการต้องคุ้นเคยอยู่กับการปฏิบัติตามความต้องการของรัฐส่วนกลาง เกิดความจำกัดในการจะคิดออกนอกกรอบอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งที่ผ่านมารัฐทำให้โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเคยชินอยู่กับการจัดการศึกษาแบบแยกส่วน ที่มุ่งพัฒนาความสามารถเฉพาะส่วน เคยชินอยู่กับการใช้ผู้สมัครเป็นเกณฑ์วินิจฉัย บนฐานการเรียนรู้จากตำราเป็นหลัก ทำให้มีความจำกัดในเรื่องเงื่อนไขของการสร้างสติปัญญาที่จะนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตในท้องถิ่นอย่างสอดคล้อง รวมทั้งมีความจำกัดในการพัฒนา นวัตกรรมหรือเทคโนโลยี และที่สำคัญมีความจำกัดในการปลูกสร้างจิตวิญญาณของบุคคลให้มีจิตสำนึกทางจริยธรรม

การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคีฐานันั้น มีความชัดเจนและเป็นระบบที่สามารถยืนยันรูปแบบ นำไปปรับใช้ในพื้นที่ของเครือข่ายที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัด(ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และอำนาจเจริญ) ซึ่งมีรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางโดยสรุปต่อไปนี้

1. เป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกกับการปรับวิถีคิด และโลกทัศน์ หรือกับการสร้างองค์ความรู้ร่วม หรือกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วม
2. เป็นแนวทางที่มุ่งสู่เป้าหมายของวิถีคิด หรือโลกทัศน์ หรือองค์ความรู้ หรือ กระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักการต่อไปนี้
 - 2.1 หลักการแห่งการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง
 - 2.2 หลักการแห่งการทำเพื่ออยู่เพื่อกิน(แทนการทำเพื่อขายเพื่อรวย)
 - 2.3 หลักการแห่งการตระหนัก ศรัทธา เชื่อมั่น ภูมิใจ และเห็นถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของวิถีการผลิตแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน ที่ประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีธุรกิจชุมชน และอุตสาหกรรมชุมชนที่มุ่งเรื่องสวัสดิการแทนการแสวงหากำไร

- 2.4 หลักการของโลกทัศน์แบบองค์รวมในระดับมหภาค ที่มองเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องโยงใย ส่งผลกระทบถึงกันตั้งแต่ระดับโลก ลงมาระดับประเทศ ลงมาจนกระทั่งถึงระดับท้องถิ่น
- 2.5 หลักการแห่งการยึดมั่นคุณธรรมของ 'ความอ่อนน้อมถ่อมตน และเกื้อกูลกันและกัน'
- 2.6 หลักการยึดมิตินิสัยที่ไม่ใช่ตัวเงิน (ได้แก่ การมีหลักประกันในชีวิต การมีสุขภาพกายและใจแข็งแรง การมีครอบครัวอบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีสิ่งแวดล้อมดีและทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การมีอิสระ การมีความภาคภูมิใจ การเข้าถึงธรรมะ และการเข้าถึงธรรมชาติ)
3. เป็นแนวทางที่มีแผนงานและโครงการอย่างชัดเจน และสามารถดำเนินงานให้เกิดผลได้จริง เป็นที่ยอมรับและเห็นคุณค่าของสมาชิก
4. เป็นแนวทางที่มียุทธวิธีของการเคลื่อนไหวที่เอื้อต่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท ได้แก่
 - 4.1 การจัดให้มีเวทีประชุม เสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดตามผลงาน

อย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง ประกาศเป็นยุทธศาสตร์อย่างชัดเจนของเครือข่ายฯ ให้มีการใช้หลัก 'อภิธานียธรรม' โดยเชื่อว่า ชุมชนจะเข้มแข็งก็ต่อเมื่อ มีการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง นอกจากนี้ เวทีการประชุมควรเป็น เวทีสัญจร ซึ่งเป็นการประชุมหมุนเวียนไปตามพื้นที่ต้นแบบของเครือข่ายฯ เพื่อให้สามารถดูงานพร้อมกันไปด้วย ตลอดจนเพื่อเป็นการ เยี่ยมเยียนให้กำลังใจซึ่งกันและกันเพื่อกระตุ้นให้เจ้าของพื้นที่กระตือรือร้น สร้างสรรค์ผลงานเพิ่มเติม และเพื่อเป็นการ ติดตามประเมินผลไปในตัว
 - 4.2 การจัดให้มีแผนงานที่ชัดเจน เป็นระบบ และต่อเนื่อง ในการขยายสมาชิกบนหลักการทวิคูณในกลุ่มรู้จัก (Known Group) โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบเป็น 'เพื่อน'
 - 4.3 การจัดให้มีระบบข้อมูล และสารสนเทศที่มาจากความต้องการใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนากลุ่ม ที่ออกแบบโดยกลุ่มเอง
 - 4.4 การส่งเสริมกลุ่มกิจกรรม ที่มาจากความต้องการภายในมวลหมู่สมาชิก หรือจากการสร้างสรรค์โดยผู้นำธรรมชาติ

4.5 การสร้างหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน (วปอ. หมายถึง วิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง) เพื่อสร้างปราชญ์ชาวบ้านรุ่นใหม่หรือเกษตรกรต้นแบบ ที่สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการ จัดเวทีประชาคมระดับต่างๆร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน แต่ละสถานีได้

4.6 การศึกษาดูงานจากของจริงในพื้นที่ต้นแบบ

4.7 การอาศัยกระบวนการวิจัยของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน

4.8 การสะสมองค์ความรู้ ในรูปของหลักฐานที่ชัดเจน เช่น ในรูปของรายงานประชุมหรือ รายงานวิจัย หรือรายงานการประเมิน เป็นต้น

รูปแบบการเคลื่อนไหวข้างต้น เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

ได้ถอดบทเรียนให้สามารถเคลื่อนไหวได้จริง โดยใช้กิจกรรมหลัก 2 ประการ คือ หนึ่ง การอบรมสมาชิกทุกคนด้วยหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน และสอง การใช้หลักอภิธานิธรรม(ซึ่งหมายถึง การจัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง) แล้วใช้กิจกรรมอื่นๆที่เหลือเป็นกิจกรรมประกอบที่ขาดไม่ได้

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนในระบบนั้น การนำเอารูปแบบการเคลื่อนไหวข้างต้น มาปรับใช้เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน เพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นการ “คืนโรงเรียนให้ชุมชน” ยังจำเป็นต้องศึกษาวิจัยถึงแนวทางการปรับปรนให้สอดคล้องกับปัจจัยเอื้อ และปัจจัยกีดขวางจากลักษณะเฉพาะของสถานภาพโรงเรียนและของชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน ตลอดจนการศึกษาวิจัยถึงประสิทธิผลที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนในระบบยังคงอยู่ในกระแสดั้งเดิมของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งต่างจากของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ที่สมาชิกดำเนินวิถีชีวิตอยู่บนฐานของการเคลื่อนไหวโดยเครือข่ายเองเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อให้การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน มีพลังในการเรียนรู้และแก้ปัญหาด้วยตนเองในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี

3. คำถามการวิจัย

1. รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายฯ เมื่อนำไปปรับใช้ในระบบโรงเรียนผ่านกระบวนการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี มีการปรับเปลี่ยนหรือไม่ อย่างไร มีวิธีการอย่างไรในการทำให้ระบบโรงเรียนเข้าใจว่าเป็นการริเริ่มของฝ่ายโรงเรียนเอง

2. รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบที่ส่งผลกระทบต่อเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี ส่งผลอย่างไรต่อโรงเรียนในระบบ ในเรื่องต่อไปนี้

2.1 ส่งผลอย่างไรต่อขีดความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาตนเองของโรงเรียน

2.2 ปัจจัยภายในโรงเรียน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อขีดความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาตนเองของโรงเรียน

2.3 ปัจจัยภายนอกโรงเรียน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อขีดความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาตนเองของโรงเรียน

2.4 แบบแผนเชิงมโนคติเกี่ยวกับศักยภาพการเรียนรู้ของโรงเรียนในระบบเป็นอย่างไร และมีวิวัฒนาการมาอย่างไร

3. รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบที่ส่งผลกระทบต่อเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี ส่งผลอย่างไรต่อชุมชน ในเรื่องต่อไปนี้

3.1 ส่งผลอย่างไรต่อขีดความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาตนเองของชุมชน

3.2 ปัจจัยภายในชุมชน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อขีดความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาตนเองของชุมชน

3.3 ปัจจัยภายนอกชุมชน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อขีดความสามารถในการเรียนรู้ การปรับตัว และการพัฒนาตนเองของชุมชน

3.4 แบบแผนเชิงมโนคติเกี่ยวกับศักยภาพการเรียนรู้ของชุมชนเป็นอย่างไร และมีวิวัฒนาการมาอย่างไร

4. รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบที่ส่งผลกระทบถึงเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี ส่งผลอย่างไรต่อกระบวนการระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน ในเรื่องต่อไปนี้

4.1 ส่งผลอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน

4.2 ปัจจัยภายในของโรงเรียนในระบบและชุมชน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน

4.3 ปัจจัยภายนอกของโรงเรียนในระบบและชุมชน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน

4.4 แบบแผนเชิงมโนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน เป็นอย่างไร และมีวิวัฒนาการมาอย่างไร

5. รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบที่ส่งผลกระทบถึงเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี ส่งผลอย่างไรต่อการจัดการศึกษา และ/หรือหลักสูตร ในเรื่องต่อไปนี้

5.1 ส่งผลอย่างไรต่อการจัดการศึกษา และ/หรือหลักสูตร

5.2 ปัจจัยภายในของโรงเรียนในระบบและชุมชน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อการจัดการศึกษา และ/หรือหลักสูตร

5.3 ปัจจัยภายนอกของโรงเรียนในระบบและชุมชน ส่งผลร่วมอย่างไรต่อการจัดการศึกษา และ/หรือหลักสูตร

5.4 แบบแผนเชิงมโนคติเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นเป็นอย่างไร และมีวิวัฒนาการมาอย่างไร

6. แบบแผนเชิงมโนคติเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสาน (หรือของเครือข่ายฯ) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน เป็นอย่างไร(หรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบถึงเด็กให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรี เป็นอย่างไร)

4. การประมวลแนวคิดเชิงทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย

4.1 แนวคิดเชิงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยกรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน ซึ่งการเคลื่อนไหวของภูมิปัญญาดังกล่าวอยู่บนฐานคิดในทฤษฎีทางสังคมวิทยาเพื่อการพัฒนาประเทศที่เรียกว่า “ทฤษฎีด้อยพัฒนาและพึ่งพิง” จึงต้องมีความเข้าใจในทฤษฎีดังกล่าว เพื่อการเข้าใจกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ทฤษฎีทางสังคมวิทยาในการพัฒนาประเทศบนฐานคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน : ทฤษฎีด้อยพัฒนาและพึ่งพิง

จากการศึกษารูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ซึ่งให้ความสำคัญลำดับแรกสุดต่อการปรับวิถีคิดและโลกทัศน์ของสมาชิกให้เป็นแบบองค์รวมในระดับมหภาค ที่มองเห็นความเกี่ยวเนื่องโยงใยส่งผลกระทบถึงกันตั้งแต่ระดับโลกลงมาระดับประเทศ ลงมาระดับท้องถิ่น ได้พบว่า คำอธิบายของเครือข่ายฯ เรื่องความเกี่ยวเนื่องโยงใยดังกล่าว อยู่บนฐานของทฤษฎีด้อยพัฒนาและพึ่งพิง

ทฤษฎีด้อยพัฒนา อธิบายช่องว่างของการพัฒนา ระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา ว่าเป็นผลมาจากลัทธิล่าอาณานิคมและการถือเอาประโยชน์ของประเทศที่พัฒนาแล้ว ด้วยการ “ถ่ายโอนมูลค่าส่วนเกินจากประเทศกำลังพัฒนา โดยทำให้ประเทศกำลังพัฒนาเป็นแหล่งขายวัตถุดิบและแรงงานราคาถูก ในขณะที่เดียวกันกลับเป็นตลาดรับซื้อสินค้าสำเร็จรูปราคาแพง”

ทฤษฎีพึ่งพิง อธิบายสถานการณ์เศรษฐกิจของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่ต้องพึ่งพิงประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว แล้วมีผลต่อเนื่องไปถึงการพึ่งพิงในเรื่องการเมือง สังคม และวัฒนธรรม

เมื่ออธิบายการพัฒนาประเทศด้วยทฤษฎีด้อยพัฒนาและพึ่งพิงแล้ว ก็ได้มีการอธิบายทางออกจากวิกฤติการณ์ปัญหาที่เป็นผลมาจากการพัฒนาตามแนวทฤษฎีดังกล่าวด้วยทฤษฎี “การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง” หรือ “ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพึ่งตนเองและการพึ่งพากันเองในระดับรากหญ้า ที่ไม่หวังพึ่งรัฐ อันเนื่องมาจาก รัฐนั้นอยู่ในกระแสของการพึ่งพิงประเทศทุนนิยมอื่น ที่ยากจะหลีกเลี่ยงได้จากลัทธิล่าอาณานิคมและการถือเอาประโยชน์ของประเทศที่พัฒนาแล้ว

(ตัวอย่างคำอธิบายเรื่องทฤษฎีด้อยพัฒนาและพึ่งพิง ของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ผู้ประสานงานให้เกิดโรงเรียนชุมชนอีสาน คำอธิบายนี้มักถูกนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเสมอๆในระหว่างสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสาน หรือเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน)

“สังคมโลกกำลังตกอยู่ภายใต้วัฒนธรรมล่าเหยื่ออันก้าวร้าวรุนแรงยิ่งขึ้นๆด้วยพลังทุนนิยมเทคโนโลยี และจินตนาการของระบบเศรษฐกิจที่เป็นสูตรมาตรฐานสากล ประเทศที่ตลาดทุนโลกเข้าไปถึง มักถูกผลกระทบ 3 ประการ ได้แก่ (1) ยกเลิกการควบคุมของรัฐ (2) ปลดปล่อยเสรีทางการค้าและการเงิน และ(3) แปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นของภาคเอกชน ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว หมายถึง

กลุ่มทุนข้ามชาติ หรือกลุ่มบรรษัทข้ามชาติ กลุ่มเหล่านี้จะจุกจิกรวมตัวกันขยายการลงทุน และอำนาจบริหารจัดการออกไปทั่วโลก โดยเฉพาะในที่ๆ แรงงานและทรัพยากรธรรมชาติราคาถูก แล้วใช้นโยบายและมาตรการลดต้นทุนด้วยการปลดพนักงาน ไล่เครื่องจักรแทน ลดค่าจ้าง และตัดทอนสวัสดิการ ประเทศไทยเอง ได้ประกาศลดฐานะประเทศชาติลงเป็นบริษัทธุรกิจขายแรงงาน และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแลกเปลี่ยนกับการนำเข้าของเงินทุนต่างชาติ ทำให้เศรษฐกิจกลายเป็นเศรษฐกิจที่จำต้องพึ่งพิงพลังภายนอก เมื่อเศรษฐกิจไทยมุ่งสร้างอุตสาหกรรม จึงเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีกำลังทุน ไม่มีเทคโนโลยี และไม่มีวัตถุดิบ ต้องพึ่งพิงจากต่างประเทศทั้งสิ้น และเมื่อรวมอนาคตไปอยู่ที่การส่งออก ก็เป็นการส่งออกที่ต้องพึ่งพิงภายนอก สถานะและบทบาทของประเทศไทยจึงเป็นเพียงหน่วยธุรกิจที่หมกมุ่นอยู่แต่ในเรื่องค้าขาย ขาดทุน กำไร ทางวัตถุและเงินตราเป็นใหญ่ คนในประเทศก็ถูกตีตราเป็นเพียงทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องถูกฝึกฝนเพื่อเข้าสู่ตลาดจ้างงาน ไม่ใช่เพื่อเรียนรู้ และพัฒนาตนเองตามศักยภาพธรรมชาติอันหลากหลาย ของมนุษย์"

(ตัวอย่างคำอธิบายเรื่องทฤษฎีพัฒนาและพึ่งพิง ของนายแพทย์อภิสิทธิ์ อารวรวางกูร ผู้ประสานงานในช่วงที่โรงเรียนชุมชนอิสาน ขยายตัวเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน คำอธิบายนี้มักถูกนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเสมอๆ ในระหว่างสมาชิกของเครือข่ายฯ)

"ตั้งแต่แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 1 การใช้เงินเป็นตัวตั้งในการพัฒนาประเทศได้เร่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตของประเทศไทย ที่มีพื้นฐานทางเกษตรกรรมไปเป็นอุตสาหกรรมและบริวาร อุตสาหกรรมที่เลียนแบบเทคโนโลยีและพึ่งพิงทุนจากต่างประเทศ โดยมีได้คำนึงถึงศักยภาพเดิม จึงเป็นได้แค่อุตสาหกรรมบริวารที่อยู่รอดได้ด้วยการขายทรัพยากรธรรมชาติ และขายแรงงานราคาถูก...อุตสาหกรรมที่ตั้งเป้าหมายว่าจะพัฒนาคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม จึงกลับกลายเป็นตรงข้าม เกิดปัญหาเงินเฟ้อ ทุจริต ฟังค์ฟัด ฟังค์ฟัด ฟังค์ฟัด เศรษฐกิจก็เกิดภาวะรายจ่ายสูง รายรับต่ำ หนี้สินมาก เงินออมไม่มี ด้านสิ่งแวดล้อมก็เกิดภาวะดินเลน น้ำแล้ง ป่าหมด มลภาวะมากมาย ส่งผลไปถึงสังคมที่เกิดวิกฤติทั้งในเรื่องครอบครัวแตกกระจาย ชุมชนล่มสลาย สังคมอ่อนแอ สุขภาพแย่ คุณภาพชีวิตเสื่อม และสิ่งแวดล้อมพัง"

(ตัวอย่างคำอธิบายทางออกจากวิกฤติการณ์ปัญหาที่เป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศที่เป็นไปตามทฤษฎีพัฒนาและพึ่งพิง โดยอาศัยทฤษฎีพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง บนฐานรากแห่งเกษตรกรรมยังสืบแบบผสมผสาน หรือเศรษฐกิจพอเพียง ของศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ผู้ประสานงานให้เกิดโรงเรียนชุมชนอิสาน คำอธิบายนี้มักถูกนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเสมอๆ ในระหว่างสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอิสาน และเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน)

"...เราต้องเห็นโลกก่อน จึงจะเห็นความสำคัญของเกษตรกรรมยังสืบแบบผสมผสาน และระบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะนำไปสู่วัฒนธรรมที่มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ ธรรมชาติ ดิน น้ำ อากาศ พืช สัตว์ ระบบนิเวศ เป็นความสัมพันธ์ที่ว่า ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตธรรมชาติด้วยกัน เราเป็นธรรมชาติ ดินก็เป็นธรรมชาติ น้ำก็เป็นธรรมชาติ เราเป็นเพียงส่วนหนึ่ง เราจะต้องมีหลักธรรม เรื่องของความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช่เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือธรรมชาติ

เราต้องมองแผ่นดิน มองน้ำ มองธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นเครื่องมือการผลิตที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่าปัจจัยการผลิต แต่คือสิ่งที่เรารับรู้กันในโรงเรียนชุมชนอีสานว่า “ต้นทุนชีวิต” ที่เราจะต้องถนอม คือ หัวใจของเกษตรกรรมยั่งยืน เมื่อแผ่นดิน น้ำ พืช สัตว์ เป็นต้นทุนชีวิต เราจะนับเป็นต้นทุนชีวิตของคนๆเดียวไม่ได้ เพราะพื้นแผ่นดิน มันต่อเนื่องกันไป แหล่งน้ำ พืช สัตว์ เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน เป็นชีวิตเดียวกัน การเรียนรู้เรื่องเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน จึงต้องพยายามขยายเครือข่ายออกไป

ในส่วนระบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นระบบเศรษฐกิจใหม่ที่จะกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก รื้อฟื้น และทบทวนหลักเศรษฐกิจสังคม ตั้งแต่...

ความหมายของ “เศรษฐกิจ” ที่หมายถึง การสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ไม่ใช่เรื่องของธุรกิจเพื่อแข่งขัน ช่วงชิง แสวงผลกำไรสูงสุด

รื้อฟื้นความหมายของ “การพัฒนา” ที่หมายถึง การยกฐานะคนส่วนใหญ่หรือคนทั้งหมด ไม่ใช่มุ่งยึดเพียง หมายถึง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ถือแต่ตัวเลขของการเพิ่มเงินตราเป็นใหญ่

ทบทวนเรื่องคนและคุณค่าของคนที่มีโอกาสเรียนรู้ พัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเอง

รื้อฟื้นความหมายของ “ทุน” ที่ไม่ใช่หมายถึงเฉพาะเงินตราที่สะสมตีขึ้นมา แต่ต้องรวมความไปถึง ต้นทุนชีวิตและสังคม คือ คน ธรรมชาติ และระบบนิเวศ

รื้อฟื้นเรื่องของตลาดที่เป็นการตีกรอบของสำนักแห่งธรรมะ

รื้อฟื้นเรื่องของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ไม่ใช่ความหมายเพียงศาสตร์อาวุธที่เป็นนายเหนือธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่พึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพยอมรับในคุณค่าของมนุษย์และธรรมชาติ

รื้อฟื้นเรื่องของการบินโลกที่พึงอยู่ในขอบข่ายของความจำเป็นและคุณประโยชน์ต่อชีวิต และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและนิเวศ

ทบทวนเรื่องของวิถีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสมดุล เพื่อการเรียนรู้พึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง และพิทักษ์รักษาระบบชีวิตนิเวศ

ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่ในขอบข่ายของ “เศรษฐกิจพอเพียง...”

การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายฯตามแนวทางข้างต้น แสดงถึงการอาศัยปัจจัยในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นแนวทางเดียวกับของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต ซึ่งประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญได้แก่

- (1) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (หรือเศรษฐกิจแบบยั่งยืน)
- (2) กลไกที่เอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง
- (3) กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต
- (4) ค่านิยมจากศาสนธรรม
- (5) โครงสร้างสังคมแบบแนวราบ และระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น

ความเป็นแนวทางเดียวกันของปัจจัยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระหว่างของเครือข่ายฯ กับของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต แสดงด้วยตารางเปรียบเทียบปัจจัยต่อปัจจัยต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบปัจจัยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระหว่างของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต และของเครือข่ายฯ

ปัจจัยที่สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดั้งเดิม ของสังคมไทยในอดีต	ปัจจัยที่สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่เครือข่ายฯยึดถือในการดำเนินงาน
1. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (หรือเศรษฐกิจแบบยังชีพ) ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งได้ก็เนื่องจาก ชุมชนสามารถกำหนดความต้องการ และสามารถจัดการเศรษฐกิจได้ด้วยตนเอง มีอำนาจ และมีอิสระไม่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นหรือให้ผู้อื่นมาบังคับให้ยอมตาม ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ มีรูปแบบการผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง หรือเพื่อยังชีพ ที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตนเองและชุมชนเป็นหลัก โดยคำนึงถึงความมีดุลยภาพของระบบนิเวศในธรรมชาติ การส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หรือ เพื่อยังชีพนี้ ยังเนื่องมาจาก การที่ระบบนี้จำเป็นต้องทำกิจกรรมแบบบูรณาการอย่างหลากหลาย เพื่อดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการพึ่งตนเอง ความเข้มแข็งจึงมาจากการที่ ไม่ใช่ทำกิจกรรมเพียงอย่างเดียว แล้วต้องไปพึ่งผู้อื่น แต่ต้องมีเวลาสำหรับงานหลัก งานรอง และงานอดิเรก ใช้ภูมิปัญญาสร้างเทคโนโลยี และศิลปะ เช่น ทั้งผลิตอาหาร ถนอมอาหาร ทอผ้า ผลิตเครื่องทอผ้า พังธรรม เย็บเยียนญาติมิตร ฯลฯ 2. กลไกที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง การมีกลไกที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชุมชนเกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เกิดการเรียนรู้ เกิดการปรึกษาหารือถึงปัญหาของชุมชน เกิดเป็นความร่วมมือภายในชุมชน สร้างความเป็นปึกแผ่น และจิตวิญญาณให้ชุมชน เหล่านี้แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชน	1. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (หรือเศรษฐกิจแบบยังชีพ) แนวทางการดำเนินงานของเครือข่ายฯ ยึดระบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาศัยหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ทำเพื่อกินเพื่ออยู่ (แทนการทำเพื่อขายเพื่อรวย) เหลือกินแจก เหลือแจกจึงขาย หรือแปรรูปแล้วจึงขับเคลื่อนสู่ การอุตสาหกรรมชุมชน การธุรกิจชุมชน และการสวัสดิการชุมชน 2. กลไกที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง เครือข่ายฯได้สร้างเครื่องมือเพื่อให้เกิดการพบปะและสื่อสารขึ้นมาเป็นการเฉพาะ ซึ่งได้แก่การกำหนดให้เครือข่ายฯ “ยึดหลักอภิธานียธรรม” ซึ่งหมายถึง ให้มีการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน อย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง โดยมักจัดในรูปแบบ “การประชุมสัญจร” หมุนเวียนเปลี่ยนสถานที่ประชุมไปในพื้นที่ของสมาชิก เพื่อให้มีผลไปในตัวในเชิงของการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบปัจจัยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระหว่างของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต และของเครือข่ายฯ (ต่อ)

ปัจจัยที่สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดั้งเดิม ของสังคมไทยในอดีต	ปัจจัยที่สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่เครือข่ายฯ ยึดถือในการดำเนินงาน
ชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต เคยมีกลไก จำพวกระบบการผลิตแบบลงแรง หรือลงแขก / มี กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต / มีประเพณีและวิถีปฏิบัติ ตามค่านิยมศาสนา ที่ก่อให้เกิดการพบปะกัน อย่างสม่ำเสมอ ทำให้คนในชุมชนรู้จักกันอย่างทั่วถึง 3. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต ความเข้มแข็งของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทย ในอดีตเป็นผลมาจากการมีกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต โดยพบว่า การศึกษาของชุมชนไม่ใช่เป็นการเรียนหนังสือ ในสถานการศึกษาโดยเฉพาะเช่นปัจจุบัน แต่เป็น กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นท่ามกลางวิถีการดำเนินชีวิต ที่ไม่หยุดนิ่ง เรียนรู้ด้วยตนเอง จากผู้อื่น จากสิ่งแวดล้อม จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัวทั้งในครอบครัว ชุมชน และ ธรรมชาติ เรื่องที่เรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งองค์รวม และ เฉพาะด้าน ทั้งนี้เพื่อการพึ่งตนเองได้ในทุกด้าน ทั้งด้าน เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ พุทธศาสตร์ นิเวศวิทยา แพทย์ศาสตร์ เทคโนโลยีพื้นบ้าน เป็นต้น วิธีการเรียนรู้ใช้ทั้ง สังเกต อ่าน ฟัง คิดวิเคราะห์ ถาม ทดลอง เลียนแบบ แลกเปลี่ยน ถ่ายทอด เป็นต้น ผลการเรียนรู้พัฒนาถึงขั้น การประกอบอุตสาหกรรม พื้นบ้าน ดังปรากฏหลักฐานเป็นชื่อหมู่บ้านตามชื่อของ การประกอบอุตสาหกรรมนั้น เช่น บ้านอรัญญิก บ้านช่างหล่อ บ้านชันลงหิน ฯลฯ	และกระตุ้นให้แต่ละพื้นที่ได้พัฒนาตนเองเพื่อรองรับการ ตรวจเยี่ยม ติดตาม ประเมินผลซึ่งกันและกัน 3. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต เครือข่ายฯ ได้สร้างเครื่องมือเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อชีวิตด้วยการสร้างเสริมให้สมาชิกตระหนัก ศรัทธา เชื่อมั่นภูมิใจ เห็นคุณค่า และศักดิ์ศรีของ วิถีแห่งการ เกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน การแปรรูปผลผลิต ถึงขั้นเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชน และการบริการ ต่างๆในชุมชน โดยมีได้มุ่งสร้างกำไร หากแต่มุ่งสร้าง สวัสดิการชุมชนเป็นหลัก การดำเนินการใดๆเหล่านี้ล้วน อาศัยหลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองเป็นสำคัญ เรื่องที่เรียนรู้จึงเป็นองค์รวมจากกิจกรรมดำเนินการ แบบบูรณาการเพื่อชีวิตข้างต้น วิธีการเรียนรู้อาศัยวิถีวิทยาการวิจัยทั้งแบบ สอดแทรกในวิถีชีวิตและสร้างเสริมอย่างเป็นระบบ โดยจัดให้มีกระบวนการวิจัยของชุมชน โดยชุมชน และ เพื่อชุมชน ซึ่งวิถีวิทยาการวิจัยนี้ ได้รวมเอาวิธีการเรียนรู้ อื่นๆไว้อย่างครอบคลุมทั้ง สังเกต อ่าน ฟัง คิดวิเคราะห์ ถาม ทดลอง เลียนแบบ แลกเปลี่ยน ถ่ายทอด เป็นต้น ผลการเรียนรู้ แม้ยังไม่บรรลุเป้าหมายขั้นสูง แต่ก็วางเป้าหมายไว้ถึงขั้นเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชน และการบริการต่างๆในชุมชน โดยมีได้มุ่ง สร้างกำไร หากแต่มุ่งสร้างสวัสดิการชุมชนเป็นหลัก การดำเนินการใดๆเหล่านี้ล้วนอาศัยหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองเป็นสำคัญ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบปัจจัยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระหว่างของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต และของเครือข่ายฯ (ต่อ)

ปัจจัยที่สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดั้งเดิม ของสังคมไทยในอดีต	ปัจจัยที่สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่เครือข่ายฯยึดถือในการดำเนินงาน
4. ค่านิยมจากศาสนาธรรม ความเข้มแข็งของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีตพบปัจจัยเอื้อในเรื่องของการมีค่านิยมศาสนาธรรม ค่านิยมศาสนาธรรมที่เกิดขึ้น เนื่องจากการต้องพึ่งธรรมชาติ และการเคารพธรรมชาติ เป็นผลให้เกิดคุณธรรมของการอ่อนน้อม เกื้อกูล โอบอ้อมอารี เรียบง่าย สันโดษ ผลที่ตามมาคือ ความมีคุณลักษณะของระบบนิเวศ สรรพชีวิต และสรรพสิ่งทั้งปวง เกิดเป็นความสันติสุขอย่างยั่งยืน	4. ค่านิยมจากศาสนาธรรม นอกเหนือจากการสร้างเสริมโดยตรงให้เครือข่ายฯ ยึดหลักคุณธรรมความอ่อนน้อมถ่อมตน การเกื้อกูลกัน และการเข้าถึงธรรมะโดยเชื่อมโยงการเรียนรู้กับฝ่ายสงฆ์ ในฐานะคิดเดียวกันแล้ว การเกิดค่านิยมศาสนาธรรมของเครือข่ายฯยังมีลักษณะที่ต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในลักษณะซึมซับอย่างลุ่มลึกอันเป็นผลมาจากการดำเนินวิถีชีวิตของเครือข่ายฯที่ยึดโครงสร้างแห่งวิถีการผลิตแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสานที่เอื้อให้เครือข่ายฯ ได้อยู่กับธรรมชาติ เคารพธรรมชาติ เข้าถึงธรรมะ ซึ่งการคลุกคลีกับธรรมชาติด้วยความเคารพในความยิ่งใหญ่ และหลากหลายเหล่านี้ได้ช่วยหล่อหลอมท่ามกลางการดำเนินชีวิตให้เป็นผู้อ่อนน้อม เกื้อกูล มีความสามารถลด ละ กิเลส เป็นผู้มีจิตวิญญาณ หรือเป็นผู้มีจิตใจสูง
5. โครงสร้างสังคมแบบแนวราบ และระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น ชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต พบ ลักษณะโครงสร้างที่สมาชิกในชุมชนมีความร่วมมือกัน พึ่งพากันช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนกันในทุกด้าน / ในส่วนของระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม พบการให้ความสำคัญกับคน มากกว่าผลประโยชน์ เป้าหมายของการดำเนินกิจกรรมใดๆ จึงมุ่งเรื่องสวัสดิการ ไม่ได้หวังสร้างกำไรส่วนเกิน เกิดเป็นความอบอุ่นทางจิตใจ จากการมีหลักประกันด้วยสวัสดิการ จึงเกิดเป็นความเข้มแข็งและมั่นคงของชุมชน	5. โครงสร้างสังคมแบบแนวราบ และระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น เครือข่ายฯดำเนินการให้ยึดหลักการพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง และหลัก “อปินานยธรรม” จึงเกิดเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์แบบแนวราบที่สมาชิกเครือข่ายฯ มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันอย่างเป็นประจำ และต่อเนื่อง / ในส่วนของระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมอย่างแน่นแฟ้นนั้น เครือข่ายฯดำเนินการให้ยึดมิติความสุขที่มีชีวิตจิตใจ แต่เป็นมิติความสุขเชิงสังคมใน 8 หมวด คือ การมีหลักประกันในชีวิต – การมีสุขภาพกายใจแข็งแรง – การมีครอบครัวอบอุ่น – การมีชุมชนเข้มแข็ง – การมีสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ – การมีอิสระ – การมีความภาคภูมิใจ – การเข้าถึงธรรมะ และการเข้าถึงธรรมชาติ

การดำเนินการของเครือข่ายฯ เพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งอาศัยปัจจัยที่มีลักษณะเป็นการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ โดยเป็นการฟื้นฟูปัจจัยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นแนวทางเดียวกับของชุมชนดั้งเดิมของสังคมไทยในอดีต (ซึ่งมีโครงสร้างสังคมแบบแนวราบในระบบเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรม และวัฒนธรรมชาวพุทธ) นำมาดำเนินการในโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนไปแล้ว คือเปลี่ยนเป็นโครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งฟิง อันเป็นสังคมแบบแนวตั้งเป็นสังคมทันสมัย มีการแบ่งแยกหน้าที่เชิงเดี่ยวอย่างชัดเจน เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับเงิน และผลประโยชน์ โดยมุ่งสร้างกำไรส่วนเกินเป็นสำคัญ การดำเนินการใดๆ ของเครือข่ายฯ จึงเป็นการดำเนินการท่ามกลางปัจจัยที่เป็นอุปสรรคกีดขวางที่มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นๆ ได้แก่

1) โครงสร้างสังคมแบบแนวตั้ง

โครงสร้างสังคมแบบแนวตั้ง เป็นสังคมที่ควบคุมให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงตามแผนการนโยบาย และเป้าหมายที่รัฐกำหนด ส่งผลให้ความสัมพันธ์แบบแนวราบของชุมชนที่เคยร่วมมือกันเกื้อกูลกัน แลกเปลี่ยนกัน มาเป็นฟุ้งฟิงการจัดการจากรัฐ ไม่ต้องใช้สติปัญญา หรือแสวงหาความรู้คอยแต่ทำตามคำสั่ง การฟุ้งฟิงจึงบั่นทอนความเข้มแข็งของชุมชนที่เคยพึ่งตนเองได้

2) ระบบเศรษฐกิจแบบฟุ้งฟิง กับ การไหลออกจากชุมชนของทรัพยากรมนุษย์

โดยที่สังคมไทยไม่ได้พยายามหลีกเลี่ยงพลังทุนนิยมโลก แต่ได้คล้อยตามกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ยึดเกณฑ์ความเป็นประเทศพัฒนา โดยวัดกันด้วย “ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” ซึ่งการจะมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ก็ต้องอาศัยการอุตสาหกรรมตามแบบสังคมตะวันตก แต่การเป็นอุตสาหกรรมของสังคมไทย นั้น ขาดทั้งทุน เทคโนโลยี และวัตถุดิบ จึงต้องฟุ้งฟิงต่างประเทศทั้งสิ้น ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงจากที่เคยพึ่งตนเองได้มารองรับระบบอุตสาหกรรมไปด้วย จนกระทั่งไม่คิดพึ่งตนเอง มุ่งแต่จะเข้าตลาดจ้างงานที่อยู่นอกชุมชน (จึงมักพบชุมชนหลายชุมชนที่เหลืออยู่แต่กลุ่มคนสูงอายุและเด็กเล็กรุ่นหลาน รุ่นหลานเป็นส่วนใหญ่) หรือมีจะนั้นแรงงานที่ไม่ได้ไปเข้าตลาดจ้างงานนอกชุมชน ก็มักทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อขาย หรือป้อนโรงงานอุตสาหกรรม มุ่งหารายได้ที่เป็นเงินตรา จึงมักต้องซื้อหรือเช่าเครื่องมือการผลิตที่เป็นเครื่องจักรกล และต้องใช้สารเคมีช่วยเพิ่มผลผลิต หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช จนกระทั่งผืนดินส่วนใหญ่มีแนวโน้มดินเสื่อมคุณภาพลง ในขณะที่ปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มลดลงๆ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เคยพึ่งตนเองได้ มีแนวโน้มอ่อนแอลงเพราะต้องพึ่งภายนอกเป็นส่วนใหญ่

3) ค่านิยมตะวันตก การแผ่ขยายอิทธิพลของสื่อมวลชน และการลดลงของระดับปฏิสัมพันธ์

ค่านิยมของคนในสังคมจะเป็นแบบใดนั้นเป็นผลที่ตามมาจากลักษณะของระบบเศรษฐกิจของสังคมนั้น เมื่อระบบเศรษฐกิจของไทยได้คล้อยตามกระแสพลังทุนนิยมตะวันตกที่มุ่งเรื่อง

ความมั่งคั่ง ความทันสมัย มุ่งเรื่องเงินตรา การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ต้องเร่งการผลิต และเร่งการบริโภค เพื่อแข่งขันกันทำกำไรส่วนเกิน จึงเกิดค่านิยมตามมาทั้งค่านิยมวัตถุนิยม และค่านิยมบริโภคนิยม และยิ่งไหมกระพืออย่างรุนแรงมากกว่าปกติ เมื่อ ได้รับการกระตุ้น จากสื่อทันสมัยและหาได้ง่ายๆทั้งวิธีดี โทรศัพทมือถือ โทรทัศน์ วิทยุ ที่แทรกซอนเข้าไปทุกซอกมุม แม้ในสังคมชนบทที่ห่างไกล

นอกจากนี้ ที่สำคัญค่านิยมตะวันตกยังมุ่งควบคุมและอยู่เหนือธรรมชาติ ทำให้ ความหลากหลายทางธรรมชาติถูกทำลายลงเกือบหมด ทั้งนี้เพราะสังคมไทยต้องรับภาระ เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม หลังจากสังคมต้องพลีธรรมชาติให้กับโรงงานแล้ว ก็ต้องรับภาระ ผลภาวะที่ปล่อยออกมาจากโรงงานอีกด้วย ในส่วนของทุนและความรู้ด้านเทคโนโลยีก็ต้องอาศัย จากต่างประเทศทั้งสิ้น มูลค่าของผลผลิตที่ได้จากโรงงานอุตสาหกรรมในอัตรา 100 ส่วนจึงถูก ส่งกลับต่างประเทศถึงประมาณร้อยละ 90 อันเป็นค่ามันสมองและค่าเทคโนโลยีหรือเครื่องจักรกล ที่ทันสมัย สังคมไทยรับไว้เพียงประมาณ ร้อยละ 10 เพราะคิดเองไม่ได้ ด้วยส่วนแบ่งรายได้เพียง น้อยนิดนี้ จึงไม่สอดคล้องกับ ค่านิยมความต้องการความทันสมัยที่ราคาแพงลิบลิ่ว ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า ภาระหนี้สินจำนวนมหาศาลจึงไม่ได้ตกอยู่กับระดับปัจเจกเท่านั้น ยังตกอยู่ในระดับรัฐด้วย

สำหรับระดับปัจเจกนั้น เมื่อภาระหนี้สินสูงมาก ประจวบกับความต้องการความทันสมัย หรือไฮเทคโนโลยี ก็สูงมากด้วย จึงเกิดผลเป็นปัญหาถึงขั้นวิกฤติตามมาในหลายๆด้าน เช่น การคอร์รัปชัน การฉ้อราษฎร์บังหลวง การคดโกง การค้าสิ่งผิดกฎหมายจำพวกยาเสพติด หรือแม้แต่ การค้ามนุษย์ด้วยกัน หรือการค้าสิ่งยั่วยุที่เป็นอบายมุขต่างๆ (นอกเหนือจากการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติที่แทบหมดไปแล้ว) ที่สำคัญต้องดิ้นรนเพื่อเศรษฐกิจอย่างทุรนทุราย ทำให้ เกิดการอพยพย้ายถิ่น การปฏิสัมพันธ์กันภายในครอบครัวลดน้อยลง หรือไม่มีเลย เกิดเป็น ความเครียด ลูกหลานขาดความอบอุ่น เกิดผลตามมาเป็นปัญหาครอบครัว ปัญหาวัยรุ่น แก้ปัญหา ด้วยวิธีผิดๆ โดยเข้าหายาเสพติด สุรา นารี มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปล่อยชีวิตไปกับการบันเทิง อย่างไร้ขอบเขต ขาดการใฝ่เรียน ขาดการใฝ่รู้ ขาดจิตสำนึกในการสร้างองค์ความรู้ ไม่เพียง ขาดจิตวิญญาณ หรือความเป็นผู้มีจิตใจสูง แต่ถึงขั้นประพฤติดื้อ จี้ ปล้น แม้กระทั่งฆ่าชิงทรัพย์ ฯลฯ

4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และผู้นำแบบใหม่

ด้วยโครงสร้างสังคมภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่มุ่งเรื่องการผลิต เงินตรา แข่งขันกันทำกำไรส่วนเกิน ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเช่นนี้จึงเปลี่ยนแปลงจากเดิม (ที่เป็นการให้ การรักใคร่เกื้อกูล การเอื้ออาทรอย่างเสมอภาค) มาเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่มุ่งเป้าหมายไปที่เรื่องผลประโยชน์ เรื่องเงิน เรื่องอำนาจ เรื่องวัตถุ ผลที่ตามมาคือ ความขัดแย้ง ความกระทบกระทั่ง แย่งชิง การเอารัดเอาเปรียบ ตัวใครตัวมัน

การบริหารปกครองภายใต้ความสัมพันธ์ลักษณะนี้จึงมักอยู่ภายใต้การนำของผู้บริหารที่มักรับรู้กันอย่างไม่เป็นทางการบ่อยๆว่าได้ตำแหน่งมาด้วยการเอาเงิน วัตถุ และผลประโยชน์เข้าแลก ทำให้เบียดผู้นำธรรมชาติ มีโอกาสกลับเข้ามาแสดงบทบาทในสังคมได้น้อยลงๆ

5) การศึกษาเพื่อรัฐ

โดยที่รัฐพัฒนาประเทศภายใต้ระบบอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งเฟ้อ และรัฐเองก็ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ โดยให้ทำหน้าที่ผลิตบุคลากรให้กับระบบเศรษฐกิจนี้ ไม่แยกว่าเป็นเมืองหรือชนบทซึ่งอยู่คนละเงื่อนไข จะไปแข่งขันกติกาเดียวกับเมืองย่อมเสียเปรียบ ในส่วนของผู้มีโอกาสทางการศึกษาในชนบทก็จำต้องมุ่งสู่การหาอาชีพในตลาดแรงงานที่มักไม่มีในท้องถิ่น ในส่วนของผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาก็จำต้องเป็นแรงงานไร้ฝีมือในตลาดแรงงานที่มักไม่มีในชุมชนเช่นเดียวกัน

ด้วยสถานภาพแบบฟุ้งเฟ้อของระบบเศรษฐกิจไทย(ที่ต้องฟุ้งเฟ้อทั้งทุน เทคโนโลยี และวัตถุดิบจากต่างประเทศ) การศึกษาของไทยจึงเข้าไม่ถึงเรื่องการใรู้ หรือการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การเรียนรู้มักต้องท่องจำเพื่อใช้เทคโนโลยีให้เป็น เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ด้วยค่านิยมมุ่งหาเงินหรือรายได้ ประจวบกับการแพร่กระจายของสื่อต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรทัศน์ ที่มักโชว์ให้เห็นผู้มีรายได้สูงที่มีรายได้มาด้วยวิธีต่างๆไม่จำเป็นต้องใช้ความพยายามมากก็ได้ จึงมักพบเห็นผู้เรียนในสถานศึกษาที่ไม่ได้มีความพยายามแสวงหาความรู้ อย่างอดทนเท่าที่ควร แต่กลับจับกลุ่มรักสวรั้งาม รอคอยโชคที่คาดไม่ถึง หรืออยู่ไปวันๆ หากไม่พบโชคดังฝัน ก็มีตลาดแรงงานไร้ฝีมือราคาถูกรอรับอยู่ทั่วไป

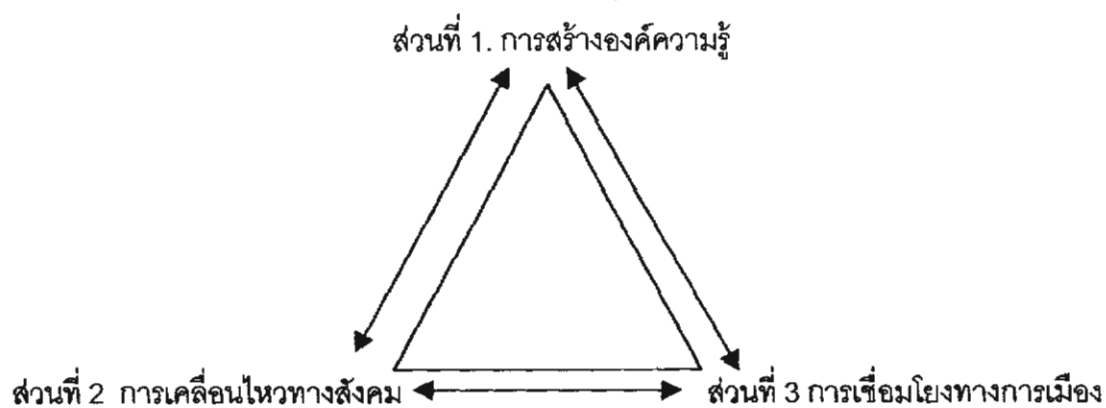
การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน จึงเป็นเรื่องที่ต้องพยายามมากกว่าปกติเนื่องจากต้องเผชิญกับปัจจัยกีดขวางในเชิงโครงสร้างหลายประการ ซึ่งการจะดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างนั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก

เป็นที่น่าสังเกตว่า รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน นั้น เป็นการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้าง โดยมุ่งให้ความสำคัญแรกสุดกับเรื่องการปรับวิถีคิดและโลกทัศน์ของสมาชิกจากที่เคยรับอิทธิพลของโครงสร้างสังคมแบบอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งเฟ้อภายนอก ที่มีค่านิยมวัตถุนิยมและค่านิยมบริโภคนิยมมาเป็น วิถีคิด และโลกทัศน์ ที่เป็นผลมาจากโครงสร้างสังคมภายใต้ระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง หรือเศรษฐกิจแบบยังชีพ หรือเศรษฐกิจพอเพียง ที่อาศัยหลักการต่อไปนี้

- (1) หลักการแห่งการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง
- (2) หลักการแห่งการทำเพื่ออยู่เพื่อกิน(แทนการทำเพื่อขายเพื่อรวย)

- (3) หลักการแห่งการตระหนัก ศรัทธา เชื่อมั่น ภูมิใจ และเห็นถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของวิถีการผลิตแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน ที่ประกอบด้วยระบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีธุรกิจชุมชน และอุตสาหกรรมชุมชนที่มุ่งเรื่องสวัสดิการแทนการแสวงหากำไร
- (4) หลักการของโลกทัศน์แบบองค์รวมในระดับมหภาค ที่มองเห็นถึงความเกี่ยวเนื่องโยงใย ส่งผลกระทบถึงกันตั้งแต่ระดับโลก ลงมาระดับประเทศ ลงมาจนกระทั่งถึงระดับท้องถิ่น
- (5) หลักการแห่งการยึดมั่นคุณธรรมของ 'ความอ่อนน้อมถ่อมตน และเกื้อกูลกันและกัน'
- (6) หลักการยึดมิตินิสัยที่ไม่ใช่ตัวเงิน (ได้แก่ การมีหลักประกันในชีวิต การมีสุขภาพกายและใจแข็งแรง การมีครอบครัวอบอุ่น การมีชุมชนเข้มแข็ง การมีสิ่งแวดล้อมดีและทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การมีอิสระ การมีความภาคภูมิใจ การเข้าถึงธรรมะและการเข้าถึงธรรมชาติ)

ในส่วนของการปฏิบัติเพื่อให้ ทางออกจากวิกฤติการณ์ปัญหาต่างๆ เป็นจริงขึ้นได้ นั้น เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ไม่มีความเชื่อในการหาทางออกจากวิกฤติการณ์ปัญหาภายใต้โครงสร้างสังคมด้อยพัฒนาและพึ่งพิง โดยรัฐ จึงได้เสนอรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทโดยอาศัยการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ในระดับรากหญ้า ด้วยคำอธิบายเชิงทฤษฎี “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” (ของศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของเครือข่ายฯและเครือข่ายฯได้ปรับสู่แนวทางการปฏิบัติ) ดังนี้

ด้วยสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนของการสร้างองค์ความรู้ ส่วนของการเคลื่อนไหวทางสังคม และส่วนของการเชื่อมโยงทางการเมือง เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ภายใต้การประสานงานโดยนายแพทย์อภิสิทธิ์ อัมรวงรวงกูร ได้ปรับปรุงนวัตกรรมการปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

ส่วนที่ 1 การสร้างองค์ความรู้ ปฏิบัติผ่านกิจกรรมดังนี้

(1.1) วิจัยชุมชน เพื่อชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน เช่น วิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างตัวชี้วัดความสุข วิจัยและพัฒนาการพึ่งตนเอง(ด้วยการลดรายจ่าย ลดหนี้สิน เพิ่มการออมเงิน) วิจัยและพัฒนาการพึ่งพากันเอง

(1.2) วิจัยนโยบายเชื่อมต่อชุมชน

ส่วนที่ 2 การเคลื่อนไหวทางสังคม ปฏิบัติสม่ำเสมอและต่อเนื่องเพื่อเรียนรู้ร่วม ผ่านกิจกรรม

(2.1) วางแผนให้คนและองค์กรทำงานและพบปะกันเป็นประจำ

(2.2) สร้างระบบเครือข่ายวปอ.ภาคประชาชน

(2.3) สร้างเกษตรกรต้นแบบโดยอาศัยมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทอีสานคืนถิ่น

(2.4) ผลิตแกนนำชุมชนโดยอาศัยมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทอีสานคืนถิ่น

(2.5) ขยายพหุภาคีที่สนใจ

(2.6) เผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ เช่น INTERNET โทรศัพท์ วิทยุ โทรทัศน์

เครือข่าย DJ สิ่งพิมพ์ต่างๆ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 การเชื่อมโยงทางการเมืองเป็นการเชื่อมโยงกับนโยบายและกฎหมายที่สอดคล้องกันเช่น

(3.1) พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

(3.2) แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 8 – 9

(3.3) รัฐธรรมนูญใหม่

(3.4) พระราชบัญญัติหน่วยจัดการความรู้และเครือข่ายที่เป็นอิสระ

(3.5) กองทุนเสริมสร้างการเรียนรู้ ขึ้นทะเบียนแผนที่คนงาน ปล่อยเงินจังหวะ 1-2-3-4

องค์ประกอบทั้งสามนี้ เครือข่ายฯได้จัดให้มีการเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่อง ที่อาศัยกัน เช่น การเคลื่อนไหวทางสังคม ก็เป็นการ ขับเคลื่อนโดยอาศัยองค์ความรู้ที่ร่วมกันสร้างขึ้นในส่วนที่ 1 หรือ มิฉะนั้นการเคลื่อนไหวทางสังคมในส่วนที่ 2 ก็เพื่อทำหน้าที่ในส่วนที่ 1 คือ สร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น กรณีการพบปะกันเป็นประจำนั้น ก็เป็นการพบปะกันเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในส่วนที่ 1 คือ การสร้างองค์ความรู้ และในส่วนที่ 2 คือ การเคลื่อนไหวทางสังคม นั้น ในการขับเคลื่อนได้มีการเลือกแนวทางทางการเมืองของส่วนที่ 3 ที่เชื่อมโยงสอดคล้องหรือสอดคล้องกัน เพื่ออาศัยเงื่อนไขทางการเมืองสนับสนุนให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนทั้งสังคม

โดยที่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน มุ่งขับเคลื่อนสังคมเพื่อแก้ไขวิกฤติการณ์ปัญหาในเชิงโครงสร้าง ซึ่งก็คือ โครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมพึ่งพิง

ที่กำลังเป็นโครงสร้างกระแสหลักของสังคมไทย โดยมีรัฐ เป็นฝ่ายสนับสนุนโครงสร้างนี้ เพื่อหาทางออกจากวิกฤติการณ์ปัญหาภายใต้โครงสร้างกระแสหลักดังกล่าว เครือข่ายฯจึงจำเป็นต้องออกแบบกิจกรรม ในเชิงโครงสร้างให้สอดคล้องกัน ซึ่งอธิบายด้วยทฤษฎี “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ข้างต้น

อย่างไรก็ตามในท่ามกลางกิจกรรมเชิงโครงสร้างข้างต้น **เครือข่ายฯได้ถอดบทเรียนให้สามารถใช้กิจกรรมสำหรับคลายปมปัญหานำทาง** ด้วยกิจกรรมหลัก**ลัดวงจร** 2 ประการ ได้แก่

- (1) การอบรมสมาชิก ด้วยหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน (หมายถึง หลักสูตร วิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ภาคประชาชน)
- (2) การใช้หลัก “อปปรหานิยธรรม” ซึ่งหมายถึง การจัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง

ในส่วนของหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน นั้น ใช้เพื่อปรับวิถีคิดและโลกทัศน์ของบุคคลที่ถูกครอบงำจากอิทธิพลของโครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมพึ่งพิงที่มุ่งสร้างค่านิยมบริโภคนิยมวัตถุนิยม พึ่งภายนอก เพื่อการแสวงหากำไรส่วนเกินเป็นที่ตั้ง เปลี่ยนมามีวิถีคิดและโลกทัศน์ที่มุ่งเรื่องการพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล สันติสุข และได้คุณภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งหลักสูตรนี้ เปรียบได้กับกิจกรรมสำหรับช็อคหัวใจ ในกรณีที่เจ็บป่วยถึงขั้นหัวใจหยุดทำงาน เพื่อให้ฟื้นการทำงานคืนมา และภายหลังจากหัวใจฟื้นการทำงานคืนมาแล้วหากไม่มีกิจกรรมนวดหัวใจต่อเนื่อง ก็ไม่อาจพัฒนาชีวิตให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมนวดหัวใจต่อเนื่องภายหลังจากกิจกรรมช็อคหัวใจ ในภาวะของการเยียวยาสังคมนั้น ก็ได้แก่ การใช้หลัก “อปปรหานิยธรรม” ซึ่งหมายถึง การจัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง เป็นที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมการใช้หลัก “อปปรหานิยธรรม” นี้ เป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่ส่วนยอดของ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” หรือ ส่วนของการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันนั่นเอง

การขับเคลื่อนเพื่อนำรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน มาปรับให้เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการคืนโรงเรียนให้ชุมชนโดยเป็นโรงเรียนที่มีการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบถึงเด็ก ให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี นั้น ในการปรับให้เป็นรูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชนไม่ได้หมายถึงการลอกเลียนรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายฯ มาเคลื่อนไหวเหมือนกันทั้งหมด แต่เป็นเพียงการถอดบทเรียนของเครือข่ายฯ

ที่ใช้กิจกรรมหลักัดวงจร 2 ประการมากระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์แผนงานการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน เท่านั้น (แม้เครือข่ายฯเองก็ใช้กิจกรรมนี้ในสถานะตัวกระตุ้น ส่วนการวางแผนดำเนินการต่อไป ได้ปล่อยให้เป็นการสร้างสรรค์โดยอิสระที่เกิดขึ้นบนวิถีคิด และโลกทัศน์ ที่ปรับแล้ว)

การคาดหวัง ผลจากการอบรม หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เป็นเพียงการอาศัยหลักสูตรนี้ มาปรับวิถีคิด และโลกทัศน์ของทั้งฝ่ายโรงเรียนในระบบ และชุมชน ให้มีหัวใจดวงเดียวกัน ที่มองเห็นทางออกจากวิกฤติการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องโยงใยกันภายใต้โครงสร้างสังคม อุดสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งฟิง ส่วนแผนงานการเคลื่อนไหวเพื่อเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่ส่งผลกระทบถึงเด็ก นั้น ให้เป็นการสร้างสรรค์ที่ริเริ่มขึ้นมาเองของฝ่ายโรงเรียนและชุมชน ภายหลังจากที่ได้ ผ่านกระบวนการของหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนร่วมกันมาแล้ว

ในส่วนของหลักอภิธานิยธรรม หรือ การใช้หลักการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำ และต่อเนื่อง นั้น เป็นการคาดหวัง ให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ของการประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน ที่ปรับจากเดิม จากที่เคยเป็นวัฒนธรรมแห่งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมแบบแนวดิ่ง และมักเป็นการ สื่อสารแบบทางเดียว โดยแต่เดิมชุมชนมักเข้าร่วมประชุมเพื่อมารับแจ้งข่าวสาร หรือมารับนโยบาย การบริจาคสนับสนุน ปรับมาเป็นวัฒนธรรมแห่งความสัมพันธ์แบบแนวราบ ที่ทั้งฝ่ายโรงเรียน และชุมชน ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันอย่างเสมอภาค เคียงบ่าเคียงไหล่ ในการวางแผน ทำงานร่วมกัน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน หรือสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมความสัมพันธ์ของกลุ่มเข้าร่วมประชุมแบบแนวราบนี้ ก็เป็นการคาดหวัง ให้เกิดขึ้นจากการสำนึกด้วยตนเองของทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน ภายหลังจากที่ได้เข้ารับการอบรม หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนร่วมกันมาแล้ว

การที่ หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน สามารถปรับวิถีคิด และโลกทัศน์ของทั้งฝ่ายโรงเรียน และชุมชน ให้มีหัวใจดวงเดียวกันได้ ก็เนื่องจาก

(1) หลักสูตรนี้ได้จัดให้มีกระบวนการปรับวิถีคิด โลกทัศน์ ให้รู้จักมองภววิสัย แบบองค์รวม มองเห็นสรรพสิ่งในโลกล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องโยงถึงกัน อาจกระทบถึงกัน แบบร่างแห หรือไม้ก็แบบลูกโซ่ แม้ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นก็สามารถมองออกว่า ปัญหาวิกฤติการณ์ ที่เกิดขึ้นอยู่ขณะนี้ในท้องถิ่น เป็นผลกระทบมาจากวิกฤติการณ์ระดับประเทศ และระดับโลกอย่างไร ตลอดจนสามารถพยากรณ์แนวโน้มของวิกฤติการณ์ในอนาคต เพื่อวางแผนรับมืออย่างรู้เท่าทันได้

(โดยเรียนรู้จากกิจกรรม “ทุกข์ของแผ่นดินไทย – สมุทัยบ้านเรา – ทฤษฎีต้นไม้เหตุแห่งทุกข์ – และจากคำอธิบาย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค” กับการกอบบ้านกู้เมืองของ ภูมิปัญญา หรือ ปราชญ์ชาวบ้าน”)

(2) หลักสูตรนี้ เดินเรื่องตลอดกระบวนการอบรมในแนวเดียวกับ หลักอริยสัจสี่ของศาสนาพุทธ ให้รู้ทุกข์ มองเห็นเหตุแห่งทุกข์ มองเห็นทางดับทุกข์ และสามารถเลือกประพฤติปฏิบัติชอบ เพื่อขจัดทุกข์และสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชีวิตตนและสังคมที่ได้ผลอย่างแท้จริง โดยมีผลสำเร็จของปราชญ์ชาวบ้านหลายสถานเป็นต้นแบบที่สัมผัสได้จริง

(3) หลักสูตรนี้ ได้จัดให้มีกระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกของความเป็นท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่ การออกแบบการจัดการศึกษาทางเลือกที่สนองต่อท้องถิ่น แทนการผลักไสผลผลิตทางการศึกษาให้ไปแออัดอยู่ในสังคมเมือง โดยมีกระบวนการสร้างเสริมความตระหนัก ศรัทธาเชื่อมั่น ภูมิใจ และเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของวิถีการผลิตแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน อันประกอบด้วย เศรษฐกิจพอเพียงที่มีธุรกิจชุมชน และอุตสาหกรรมชุมชนที่มุ่งเรื่องสวัสดิการแทนการแสวงหากำไร (โดยเรียนรู้จากการศึกษาดูงาน พื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืนที่ประสบผลสำเร็จจากการพึ่งตนเองของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งจะกระตุ้นให้ผู้ดูงานเห็นถึงความเป็นไปได้ที่จะฟื้นฟูพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยวเดิม มาเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน โดยไม่ต้องอาศัยการลงทุนที่เกินกำลัง แต่สามารถพึ่งตนเองได้ และยังไม่ใช่เป็นเรื่องจำกัดอยู่แค่อาชีพทางการเกษตร แต่ยังมองเห็นแนวทางการพัฒนาสู่อาชีพการแปรรูปผลผลิตสู่การเป็นอุตสาหกรรมชุมชน เป็นธุรกิจชุมชน หรือแม้แต่พัฒนาสู่วิชาการขั้นสูง ถึงขั้น การจัดการความรู้และเทคโนโลยี เพื่อศิลปะในการดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี)

(4) หลักสูตรนี้ ได้จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้กันเองและผู้อื่น(หรือเพื่อนร่วมงาน) เพื่อปรับนิสัยในการทำงานร่วมกัน และเรียนรู้การสร้างสัมพันธ์แบบแนวราบที่เป็นความสัมพันธ์แบบเสมอภาค ไม่ว่าผู้นั้นจะมีหน้าที่รับผิดชอบระดับใดก็ตาม ทั้งผู้บริหาร ครู นักเรียน นักการ ผู้นำทางการในชุมชน กรรมการการศึกษา ผู้ปกครอง เป็นต้น (เรียนรู้จากกิจกรรมคุณธรรมนำชีวิต กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และ กิจกรรมหัวใจทองคำ)

(5) หลักสูตรนี้ ได้จัดให้มีกระบวนการวางแผนการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการวางแผนสร้างสรรค์อนาคต บนฐานของความมีจิตสาธารณะ (เรียนรู้จากกิจกรรมไข่แดง-ไข่ขาว กิจกรรมอภัยแผ่นดินไทย กิจกรรมการวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ตลอดจนกิจกรรมการประสานแผนสร้างฝันกับโครงการวิจัย)

(6) หลักสูตรนี้ ได้จัดให้ผู้เข้าร่วมอบรม ประกอบไปด้วย ผู้นำธรรมชาติ ที่เป็นผู้แทนจากหลายกลุ่ม และหลายวัย ทั้งที่มาจากระบบโรงเรียนและชุมชน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน นักการ แม่ค้าในโรงเรียน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ผู้นำธรรมชาติจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี เป็นต้น

กลุ่มเป้าหมายของการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนนี้ จึงต่างจากกลุ่มเป้าหมายของหลักสูตรอบรมโดยทั่วไป ที่มักเป็นกลุ่มเอกพันธ์ แต่ของหลักสูตรนี้เป็นแบบวิวิธพันธ์ เนื่องจากหลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรวิถีชีวิต จึงมีองค์ประกอบของผู้เข้าอบรมคล้ายองค์ประกอบของสังคมในการดำเนินวิถีชีวิต เช่น ครอบครัวก็มีปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก ป้า น้า อา พี่ น้อง หลาน หลาน เป็นต้น มาเผชิญปัญหาชีวิตของครอบครัวร่วมกัน ปัญหาของครอบครัวที่ทุกคนร่วมรับรู้ และช่วยกันหยิบ จับ ช่วยคนละไม้ คนละมือตามศักยภาพ ตัวอย่างการหุงหาอาหารเพื่อรับผิดชอบออกไปตัดฟืน พ่อดัดไม้ใหญ่บ้านเป็นท่อนๆ ลูกเล็กๆช่วยขนท่อนฟืนมารวมกัน งานรูปธรรมเรื่องเดียวกันคือตัดฟืน แต่ทำหน้าที่ต่างระดับ แต่เรียนรู้คุณธรรมเรื่องความรับผิดชอบต่อตัวเดียวกัน คนต่างวัยจึงเรียนรู้ร่วมกันได้

ในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาเด็กก็เช่นเดียวกัน คนทุกกลุ่มรวมทั้งเด็กจึงควรรวมตัวกันร่วมเรียนรู้ เพื่อแต่ละฝ่ายจะได้เข้าใจบริบทของแต่ละฝ่ายระหว่างทำกิจกรรมร่วมกัน ความเข้าใจซึ่งกันและกัน จะนำไปสู่การวางแผนทำงานร่วมกันที่เหมาะสมในโอกาสต่อไป

ภาพที่ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ผู้นำทางการในชุมชน ผู้นำธรรมชาติของชุมชน ครู นักการนักเรียน มาล้อมวงเดียวกัน นั่งบ้าง นอนบ้าง แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน จึงเห็นได้ยากหรืออาจไม่เห็นเลยในหลักสูตรการอบรมอื่นๆในที่ใดๆมาก่อน (ภาพแสดงไว้ในภาคผนวก)

กิจกรรมในหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตามความคาดหวังต่างๆข้างต้น แสดงในตัวอย่างกำหนดการอบรมของบางพื้นที่ ต่อไปนี้

(ตัวอย่างกำหนดการอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน)

กำหนดการอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน

สำหรับโรงเรียนบ้านโคกสว่าง โรงเรียนบ้านหนองหญ้าคา และชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน

ณ ศูนย์การเรียนรู้ครูบาคำเตื่อง ภาษี

บ้านโนนเขว ต.หัวฝาย กิ่ง อ.แคนดง จ.บุรีรัมย์

ระหว่าง 26 – 29 กันยายน 2545

#####

วันพฤหัสบดีที่ 26 กันยายน 2545

08.00 – 08.30 ลงทะเบียน

08.30 – 09.30 พิธีเปิด “ทักษิณาวัด” / ความคาดหวังหัวใจสีชมพู /

ตกลงกติกาอยู่ร่วมกัน 4 วัน

09.30 – 09.40 กล่าวสู่ขวัญ โดย ครูบาคำเตื่อง ภาษี

09.40 – 10.20 กิจกรรมละลายพฤติกรรมปริศนาหามิตร / แบ่งกลุ่ม – ตั้งชื่อกลุ่ม /

10.20 – 10.30 อาหารว่าง

- 10.30 – 11.30 สร้างองค์ความรู้ด้านการวางแผน และกระบวนการกลุ่ม
ผ่านกิจกรรม “ไข่แตก – ไข่ไม่แตก”
- 11.30 – 12.00 นัดหมายงาน(เก็บข้อมูลวิจัย)
- 12.00 – 13.00 อาหารกลางวัน
- 13.00 – 13.15 กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ – แบ่งกลุ่ม
- 13.15 – 14.30 เรียนรู้ “ทุกข์ของแผ่นดินไทย” (ด้านเศรษฐกิจ / ด้านสิ่งแวดล้อม /
ด้านวิถีชีวิต - วัฒนธรรม - ภูมิปัญญา / ด้านสุขภาพ / ด้านครอบครัว –
- ชุมชน - สังคม และ / ด้านการศึกษา)
- 14.30 – 15.00 เรียนรู้เหตุแห่งทุกข์ ผ่านกิจกรรม “สมุทัยบ้านเรา – ทฤษฎีต้นไม้”
เชื่อมโยงทุกข์ของแผ่นดินไทยถึงทุกข์ของโรงเรียน
โดย ครูบาคำเตื่อง ภาษี
- 15.00 – 15.15 อาหารว่าง
- 15.15 – 16.15 กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ระหว่างการเดินทางไปดูงาน
โรงเรียนบ้านหนองหว่า
- 16.15 – 17.15 ศึกษาดูงานโรงเรียนบ้านหนองหว่า อ.คูเมือง จ.บุรีรัมย์ –
นักเรียนและผู้ปกครองเรียนรู้ร่วม ผ่านหลักสูตรวิถีชีวิต
การเพาะเห็ดขอนขาว การแปรรูปสิ่งอุปโภค และวิถีเกษตรอื่นๆ
- 17.15 – 18.15 เดินทางและรับประทานอาหารเย็น ณ ตลาดเมืองพล จ.ขอนแก่น
- 18.15 เป็นต้นไป เดินทางและพักผ่อน ณ เขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น

วันศุกร์ที่ 27 กันยายน 2545

- 05.00 – 07.00 ออกกำลังกาย – ชมนิเอน - ไหว้พระบนภู
- 07.00 – 07.30 อาหารเช้า ณ เขื่อนอุบลรัตน์
- 07.30 – 08.00 กลุ่มสัมพันธ์ผ่านการเดินทางไปบ้านคำปลาหลาย อ.อุบลรัตน์
- 08.00 – 10.00 ศึกษาดูงานภูมิปัญญาการเกษตรผสมผสานกับการรวมกลุ่มของชุมชน
โดย พ่อถาวรและพ่อแสง พร้อมกับ ชีมนักมีความมีศักดิ์ศรี ความมีอิสระ
การมีความภาคภูมิใจของเกษตรผสมผสานและเศรษฐกิจพอเพียง
โดยมิสเตอร์มาร์ติน วิลเลอร์ ณ บ้านคำปลาหลาย
- 10.00 – 10.30 เดินทางและอาหารว่าง ณ โรงพยาบาลอุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น
- 10.30 – 12.00 “ทุกข์ – สมุทัย – นิโรธ – มรรค” กับการกอบบ้านกู้เมือง”
โดยนายแพทย์อภิสิทธิ์ อารังวรังกูร
- 12.00 – 13.00 เดินทางและอาหารกลางวัน ณ ศูนย์คำคุณ อ.อุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น

- 13.00 – 14.30 "ความสุขกับการรวมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อุปโภคบริโภคในวิถีชีวิต"
โดยแพทย์หญิงทานทิพย์ อ่างวรารุง
และดูงานการเกษตรผสมผสานของคนไข้พักฟื้น / นวดแผนโบราณ
- 14.30 – 16.00 กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ระหว่างการเดินทางไปดูงานโรงเรียนบ้านคูขาด
- 16.00 – 17.00 ศึกษาดูงานโรงเรียนบ้านคูขาด – หลักสูตร 12 ปีกับการเชื่อมสู่
หลักสูตรวิถีชีวิตในชุมชน
- 17.00 – 18.00 เดินทาง และรับประทานอาหารเย็น ณ วัดป่าธรรมดา จ.นครราชสีมา
- 18.00 – 21.00 "ธรรมะกับการศึกษาเพื่อชีวิต"
โดย หลวงพ่อบัญญัติอนุตโตโร เจ้าอาวาส วัดป่าธรรมดา
- 21.00 เป็นต้นไป พักผ่อน ณ วัดป่าธรรมดา จ.นครราชสีมา

วันเสาร์ที่ 28 กันยายน 2545

- 05.00 – 08.00 เดินทางกลับศูนย์การเรียนรู้คูบาคำเตือง ภาษี –
อาหารเช้า
- 08.00 – 08.20 สวดมนต์ไหว้พระ - ทำสมาธิ
- 08.20 – 08.45 ทบทวนบทเรียนวันวาน
- 08.45 – 09.00 กลุ่มสัมพันธ์
- 09.00 – 10.00 ค้นหาคุณธรรมของตนเองและผู้อื่น ผ่านกิจกรรม "คุณธรรมนำชีวิต"
และ"หัวใจทองคำ"
- 10.00 – 10.15 อาหารเช้า
- 10.15 – 12.00 รู้จักตนเองและผู้อื่นผ่านกิจกรรม "สายธารชีวิต"
- 12.00 – 13.00 อาหารกลางวัน
- 13.00 – 14.00 กิจกรรม "ชักแพ่งแผ่นดินไทย"
- 14.00 – 14.30 เดินทางไปฐานการเรียนรู้บ้านแสงจันทร์
- 14.30 – 17.30 เก็บเกี่ยวบทเรียนจาก "ฐานการเรียนรู้บ้านแสงจันทร์" ของ
อาจารย์ไพรัตน์ ชื่นศรี เพื่อนำไปปรับใช้สอนนักเรียนให้สามารถ
อยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี – พื้นที่ต้นแบบเกษตรผสมผสาน
แบบเกษตรประณีตในพื้นที่ขั้นต่ำ 5 ไร่ พร้อมรับประทานอาหารเย็น
- 17.30 – 18.00 เดินทางไปสวนป่าคูบาสุทินันท์ ปรังพฤฤทธิ์
- 18.00 – 20.00 "ห้องเรียนชีวิต" ของอาจารย์เจริญ เครือแวงมนต์ ต้นแบบการเชื่อมโยง
วิถีชีวิตกับการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ
- 20.00 เป็นต้นไป เดินทางกลับและพักผ่อน ณ บ้านของตนเอง

วันอาทิตย์ที่ 29 กันยายน 2545

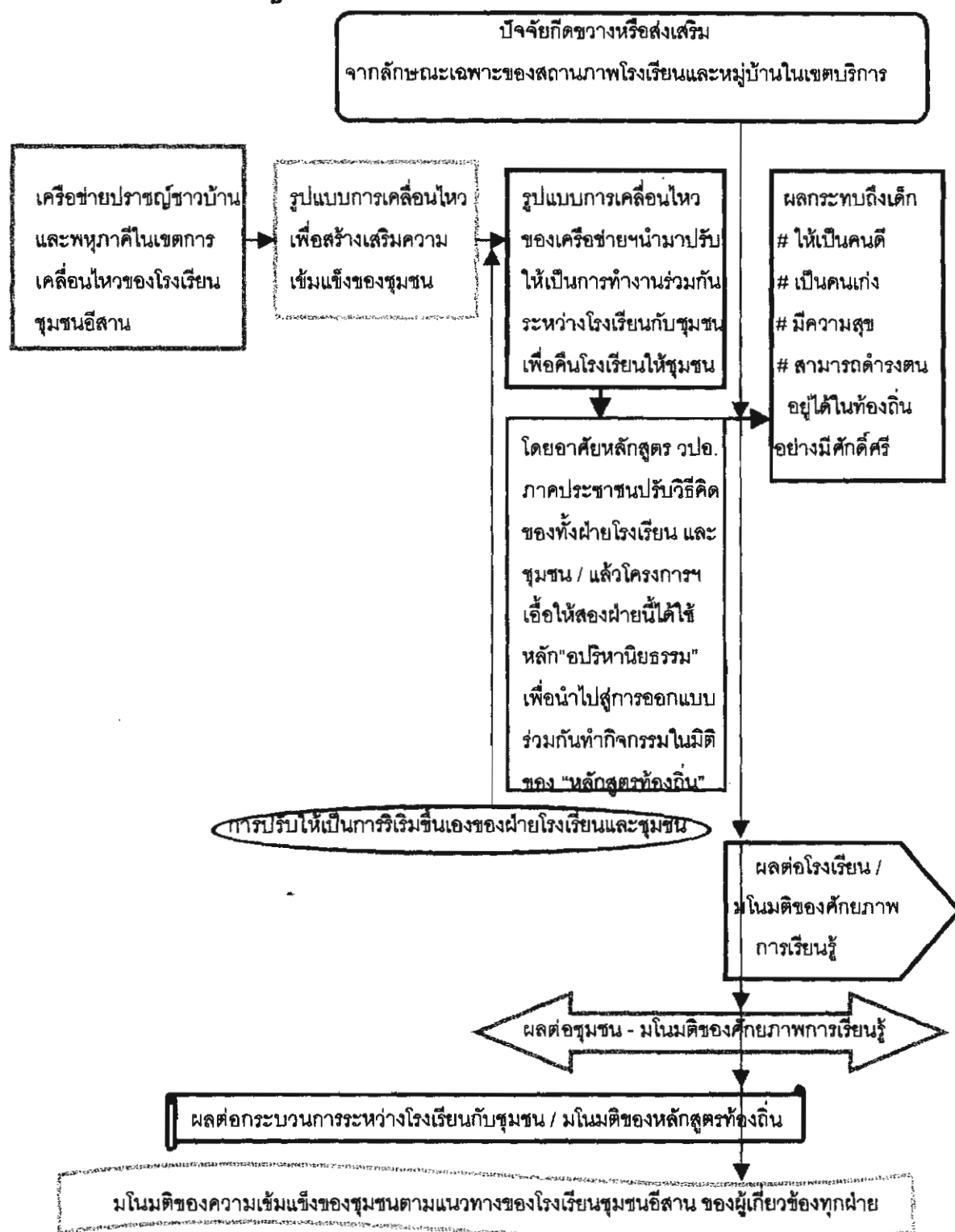
- 06.00 – 07.00 ชมค่ายจอมพล
 07.00 – 08.00 อาหารเช้า
 08.00 – 08.30 ทบทวนบทเรียนวันวาน
 08.30 – 08.45 กลุ่มสัมพันธ์
 08.45 – 09.45 “ค่ายจอมพลสู่การจัดการศึกษาของโรงเรียน
 เพื่อให้นักเรียนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรี”
 โดย ครูบาคำเตื่อง ภาษี
 09.45 – 10.00 อาหารว่าง
 10.00 – 11.00 สร้างฝัน วางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน
 11.00 – 11.30 ประสานแผนสร้างฝันกับโครงการวิจัย
 โดย หัวหน้าโครงการวิจัย
 11.30 – 13.00 พิธีปิด – หัวใจสี่หมูปุ่มมั่นปฏิบัติจริง – อาหารกลางวัน
 - เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โดยที่แผนงานการเคลื่อนไหวเพื่อทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก / รวมทั้งการสำนึกด้วยตนเองของทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชนเพื่อให้หลักอธิปไตยนิยมนิยม หรือ การใช้หลักการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง โครงการวิจัยนี้คาดหวังให้มีการสร้างสรรค์ขึ้นมาเองของฝ่ายโรงเรียนและชุมชน ภายหลังจากที่ได้ผ่านกระบวนการของหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนร่วมกันมาแล้ว กรอบแนวคิดในการวิจัยจึงแสดงด้วยแผนภาพต่อไปนี้

4.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ความคาดหวังผลลัพธ์ให้เกิด “ความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านกระบวนการจัดการศึกษา ที่ส่งผลกระทบต่อเด็กเป็นการคาดหวังบนฐานคิดของกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แผนภาพแสดงฐานคิดของกรอบแนวคิดในการวิจัย

โดยกรอบแนวคิดในการวิจัยจากแผนภาพข้างต้น แผนงานการเคลื่อนไหวเพื่อทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก / รวมทั้ง การสำนึกด้วยตนเอง ของทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน เพื่อใช้หลักอภิธานิยมธรรม หรือ การใช้หลักการ ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง ก่อให้เกิดการออกแบบร่วมกันในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต อันจะนำไปสู่ การสร้างสรรค์หลักสูตรท้องถิ่น หรือหลักสูตรสถานศึกษา โครงการวิจัยนี้คาดหวังให้มีการ สร้างสรรค์ขึ้นมาเอง ของฝ่ายโรงเรียนและชุมชน ภายหลังจากที่ได้ผ่านกระบวนการของ หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน ร่วมกันมาแล้ว

การร่วมกันทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต อันเป็นมิติของ หลักสูตรท้องถิ่น นั้นมุ่งสู่เป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษาที่เกิดขึ้นกับตัวเด็ก ให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี โดยได้ยึดถือความหมายของ เป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษาแต่ละด้าน ตามแนวทางของเครือข่ายที่เป็นขอบเขตของการศึกษา และใช้เป็นเกณฑ์สำหรับเปรียบเทียบกับความหมายที่ฝ่ายโรงเรียนในระบบและชุมชนในเขตบริการ ยึดถือ

อย่างไรก็ตาม ผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นมาในการทำงานร่วมกันระหว่าง โรงเรียนและชุมชนจากพื้นที่ที่เข้าร่วม โครงการวิจัย 5 พื้นที่ นั้นอาจมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์และศักยภาพเดิมที่เป็นปัจจัยกีดขวางหรือส่งเสริมของแต่ละพื้นที่ มีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้ การถอดบทเรียนเพื่อนำหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนไปใช้ กระตุ้นให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของ ชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก จึงต้องคำนึงถึงสถานการณ์และศักยภาพเดิมที่เป็นปัจจัยกีดขวาง หรือส่งเสริม ของพื้นที่นั้นๆด้วย ซึ่งในโครงการนี้ได้แสดงให้เห็นความเป็นตัวแทนของสถานการณ์ และศักยภาพเดิมของพื้นที่ ที่ดำรงอยู่ในสถานการณ์จริงของสังคมไทยเป็น 5 ลักษณะ ดังสาระที่แสดง ไว้ในตอนต่อไป

5. บริบทของชุมชนและโรงเรียน : สภาพปัญหาและศักยภาพที่มีอยู่

การดำเนินโครงการวิจัยในระยะที่ 1 ได้ประเมินสถานการณ์และศักยภาพของโรงเรียน และชุมชน พบว่า พื้นที่ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอิสาน มีการพัฒนาไปบนการต่อสู้ของกระแสที่เป็นคู่ตรงข้าม โดยกระแสหลักเป็นอิทธิพลครอบงำจากโครงสร้างสังคมแบบอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งฟิง / ส่วนกระแสรองเป็นกระแสของการแก้วิกฤติการณ์ปัญหาที่เกิดจากอิทธิพลครอบงำของโครงสร้างสังคมที่เป็นกระแสหลักส่วนแรก ด้วยโครงสร้างสังคมแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอิสาน

จากอิทธิพลของโครงสร้างสังคมแบบอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งฟิงที่ครอบงำพบว่า

ส่วนของชุมชน : - อยู่ในกระแสหลักของภาวะการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความอ่อนแอของสังคมหมู่บ้าน โดยเป็นกระแสของการพัฒนาภายใต้โครงสร้างสังคมแบบอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งฟิงที่ยึดเงินเป็นสำคัญ แรงการผลิต แรงการบริโภค กระตุ้นค่านิยมบริโภคนิยม วัตถุนิยม ผลการพัฒนาปรากฏหลักฐานให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงในหลายๆด้านของสังคม เช่น การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ ดินเลว น้ำแล้ง ป่าหมด เกิดมลภาวะอย่างมาก ทั้งที่เกิดกับดิน น้ำ และอากาศ ภัยแรงงานในชนบทต้องอพยพย้ายถิ่นไปหาเงินตามโรงงานอุตสาหกรรม หรือหางานทำในเขตเมืองใหญ่ ในส่วนของเยาวชนที่มีโอกาสเรียนต่อก็เรียนสูงขึ้นๆเพื่อสามารถสอบเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยเพื่อจะสามารถหาสมัครงานในเมืองใหญ่ๆได้ ชนบทจึงมักเหลือไว้แต่คนชราและเด็ก ร่นหลานหรือร่นเหลนเป็นหลัก ภัยแรงงานที่ขาดโอกาสย้ายถิ่นไปหางานทำตามเมืองใหญ่ ก็อยู่ในชนบทอย่างสิ้นหวัง กับวิถีการผลิตแบบเกษตรเชิงเดี่ยวในที่ดินเสื่อมโทรม มีต้นทุนการผลิตสูง อันเนื่องมาจากการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยี การจ้างแรงงาน การใช้สารเคมีเร่งการผลิตและการปราบโรคแมลงรบกวน แต่เมื่อถึงคราเก็บเกี่ยวผลผลิตไปขาย ผลผลิตกลับมีราคาตกต่ำ เกิดเป็นภาระหนี้สินทับทวี และหนี้สินยังต้องทับทวีเพิ่มจากค่านิยมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมด้วย จากความต้องการความทันสมัย และความสะดวก พยายามทุกวิถีทางเพื่อซื้อรถยนต์ มือถือ ซีดี ดีวีดี ฯลฯ ภาระหนี้จึงมีลักษณะเป็นวงจรหนี้แบบไม่สามารถใช้คืนได้หมด มีการตุนหนี้โดยยืมจากแหล่งหนึ่งไปใช้คืนอีกแหล่งหนึ่งวนเวียนอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด และมีแนวโน้มหนี้สูงขึ้นๆ ภาวะของเงินกองทุนต่างๆที่เข้ามาในชุมชนจึงมักมีการรูดานโดยชุมชนว่า “มีหนี้ก้อนใหม่มาเพิ่มให้อีกแล้ว”

ภาวะการนำทางการในหมู่บ้านก็มักอยู่ในกระแสหลักของการทำตามหน้าที่ เพื่อแจ้งข่าวของทางการหรือมิฉะนั้นก็เพื่อเตรียมจัดงานตามขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบข้อมูลของชุมชนที่จัดเก็บก็ไม่ได้เพื่อต้องการการเรียนรู้อย่างแท้จริง แต่เป็นการเก็บรวบรวมตามสายบังคับบัญชา

เพื่อเสนอหน่วยเหนือตามแบบฟอร์มที่ออกแบบโดยหน่วยงานอื่น เช่น แบบ กขช. (แบบบันทึกข้อมูลพื้นฐานของชุมชน – ออกแบบโดย 9 กระทรวง) หรือ แบบ จปฐ. (แบบบันทึกข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน) เป็นต้น ในภาวะการนำทางการนี้ปรากฏหลักฐานให้เห็นอยู่เนืองๆ ในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เอาเงิน วัตถุ ผลประโยชน์ แลกกับตำแหน่งหน้าที่การงานและความดีความชอบ

การรวมกลุ่มในชุมชนมักเป็นกลุ่มอาชีพที่ยึดเรื่องเงินเป็นสรณะ จึงเกิดเป็นปัญหาที่ยังแก้ไม่ตกเป็นส่วนใหญ่ในเรื่องของการตลาด รวมทั้งต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูงอันเนื่องมาจากไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในปัจจัยสี่ จึงมักพบว่ากลุ่มอาชีพมักมีแนวโน้มล้มไปในที่สุด

ส่วนของโรงเรียน :- ก็อยู่ในกระแสหลักของการสอนหนังสือให้ทันกับหลักสูตรแกนกลาง มุ่งสอนหนังสือให้เด็กสามารถสอบเรียนต่อสูงขึ้นๆ ตามค่านิยมของสังคมที่ครอบงำทั้งผู้ปกครอง เด็ก และครู ผู้เรียนจึงมีแต่ความรู้สากลเชิงทฤษฎี ที่มักไม่เชื่อมต่อกับวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นจริง แม้นุชนในระบบโรงเรียนมีจุดเด่นในเชิงของการอ่านเขียนได้คล่อง และมีความรู้สากลอยู่อย่างมาก แต่ก็ขาดความสามารถในการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต จึงมักรู้ไม่เท่าทันกับกระแสของสังคม

ภาระงานของครูนั้น ไม่ได้มีเพียงการจัดการเรียนการสอน หากแต่ต้องทำงานสายส่งเสริม จำพวกงานธุรการ งานพัสดุ งานการเงิน ด้วย ตลอดจนต้องรองรับงานจากโครงการต่างๆ จำนวนมาก จากหน่วยงานทางการศึกษาหน่วยเหนือ เมื่อประกอบเข้ากับค่านิยมวัตถุนิยม บริโภคนิยม ยึดเงินเป็นสำคัญ ครูจึงต้องบริหารเวลาของตนอีกส่วนหนึ่งให้กับการแสวงหารายได้พิเศษที่เป็นตัวเงิน จำนวนมากๆ ด้วย สมมติในการคิดสร้างสรรค์เพื่อการศึกษาจึงถูกจำกัดด้วยภาวะดังกล่าว

ในการคิดสร้างสรรค์เพื่อการศึกษาของครูยังถูกจำกัดด้วยภาวะของความสัมพันธ์แบบแนวดิ่ง ทำตามอำนาจบังคับบัญชาหรือทำตามคำสั่ง รวมทั้งยังปรากฏหลักฐานให้เห็นอยู่เนืองๆ ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เอาวัตถุ เงิน ผลประโยชน์เข้าแลกกับตำแหน่ง หน้าที่ ความดีความชอบ

กระบวนการระหว่างโรงเรียนกับชุมชนก็มักมีลักษณะเดียวกัน คือเป็นความสัมพันธ์แบบแนวดิ่งที่มีการสื่อสารทางเดียวที่มาจากฝ่ายโรงเรียนเป็นหลัก ชุมชนมักให้ “แล้วแต่ครู”

ส่วนของกระแสรองที่เป็นกระแสของการแก้วิกฤติการณ์ปัญหา ด้วยโครงสร้างสังคมแบบเศรษฐกิจพอเพียงโดยเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อหาทางออกจากวิกฤติการณ์ปัญหา ด้วยการพัฒนาตามระบอบของสังคมที่ตรงข้ามกัน คือ ระบอบเศรษฐกิจพอเพียง บนหลักการของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองในระดับรากหญ้า โดยอาศัยการพัฒนาไปตามจังหวะก้าวของการพึ่งตนเอง ไม่ข้ามขั้น ด้วยการอาศัยวิถีแห่งการเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน

ทำเพื่อกินเพื่ออยู่ เหลือกินแจก เหลือแจกขายหรือแปรรูป แล้วพัฒนาต่อไปเป็นอุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชน บริการชุมชน สวัสดิการชุมชนที่มุ่งเรื่องสวัสดิการชุมชนแทนการแสวงหากำไร พบว่า

ส่วนของชุมชน : - มีกลุ่มคนบางส่วนเป็นสมาชิกของเครือข่ายฯและชุมชนอยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่ายฯ(ยังคงมีจำนวนน้อย ประมาณ ร้อยละ 20 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน) การเป็นสมาชิกของเครือข่ายฯทำให้มีโอกาสผ่านการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนที่จัดขึ้นโดยเครือข่ายฯและการเป็นชุมชนที่อยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่ายฯ หมายถึง เมื่อมีการจัดอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนเพิ่มเติม ก็ให้โอกาสชุมชนนี้เสนอชื่อบุคคลในชุมชนเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมได้ และยังได้รับโอกาสส่งเสริมจากเครือข่ายฯให้ใช้หลักการบริหารนิยธรรม ซึ่งก็คือ การได้รับโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ตามแนวทฤษฎีของ เศรษฐกิจพอเพียง บนฐานรากของการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง ท่ามกลางวิถีการดำเนินชีวิตแห่ง การเกษตรกรรมยั่งยืนแบบผสมผสาน การอุตสาหกรรมชุมชน การธุรกิจชุมชน และ การสวัสดิการชุมชน ชาวบ้านที่ผ่านการอบรมวปอ.ภาคประชาชนมาแล้ว และได้ร่วมเคลื่อนไหวตามหลักการบริหารนิยธรรมกับเครือข่ายฯอย่างเป็นประจำและต่อเนื่องจะมีศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน หรือมีความสามารถในการสื่อสารสองทาง ต่างจากเดิมที่มักเพียงมารับฟังการแจ้งข่าวสารที่เป็นการสื่อสารทางเดียวเท่านั้น

ส่วนของโรงเรียน :- มีครูแกนนำเกิดขึ้นในโรงเรียนจำนวน 1 ถึง 2 คน ซึ่งครูแกนนำนี้มีบทบาทในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยได้รับอิทธิพลแนวคิดจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เกิดเป็นแรงกระตุ้นให้มีความพยายามออกแบบการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิต บางโรงเรียนครูแกนนำมีความสัมพันธ์กับเครือข่ายฯถึงขั้นมีกระบวนการเรียนรู้ร่วม โดยมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายฯอย่างเป็นประจำและต่อเนื่องตามแผนงานของเครือข่ายฯ เช่น เข้ารับการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชน ดำเนินชีวิตตามหลักการบริหารนิยธรรมกับเครือข่ายฯ เป็นผู้ประสานงานทีมวิจัยชุมชนของเครือข่ายฯ เป็นผู้นำฐานการเรียนรู้ในชุมชนของเครือข่ายฯ เป็นต้น ครูแกนนำลักษณะนี้ได้เคลื่อนไหวให้เกิดการทำงานร่วมกับชุมชนที่สร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชีวิตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน อันเป็นฐานรากแห่งการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น หรือหลักสูตรสถานศึกษาของการปฏิรูปการเรียนรู้

ด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์และศักยภาพเดิมของโรงเรียนและชุมชนข้างต้น จึงได้จัดระบบของพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ให้มีความเป็นตัวตนของสถานการณ์และศักยภาพเดิมซึ่งมีปัจจัยกีดขวางหรือปัจจัยส่งเสริมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก เป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 เป็นตัวแทนของพื้นที่ที่มีปัจจัยกีดขวางในเชิงต่อต้าน และปัจจัยกีดขวางในเชิงโครงสร้างสังคม เป็นกระแสหลัก โดยมีปัจจัยเสริมในเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมและปัจจัยเสริมในเชิงโครงสร้างสังคม เป็นกระแสรอง

- กรณีของปัจจัยกีดขวาง

- ปัจจัยกีดขวางในเชิงต่อต้านจนกระทั่งก่อเป็นปัญหารุนแรงที่สุดของพื้นที่นี้ คือ ปัจจัยด้านผู้บริหาร ตัวอย่างของลักษณะกีดขวาง ได้แก่

- + ผู้บริหารขาดวิสัยคิดและโลกทัศน์ที่เป็นมิติชุมชน หรือมิติท้องถิ่น

(ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับครูผู้สอนและชุมชน แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารมีวิสัยคิดต่อต้านแนวคิดการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนอยู่ได้ในท้องถิ่นโดยให้ความเห็นว่า เป็นแนวคิดที่หลอกล่อให้คนชนบทจมปลักอยู่กับความล้าหลัง – แต่มีแนวคิดให้จัดการเรียนการสอนส่งเสริมผู้เรียนให้มีความสามารถหางานทำดี ๆ อยู่ในเมืองใหญ่ที่ทันสมัย)

- + ผู้บริหารขาดวิสัยคิดและโลกทัศน์เรื่องการสอนเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต

(ข้อมูลจากการสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับครูผู้สอน แสดงว่า ผู้บริหารเตือนเสมอๆ ให้ครูสอนให้ดีอยู่ในโรงเรียนก็เพียงพอ ไม่จำเป็นต้องพานักเรียนไปนอกโรงเรียน)

- + ผู้บริหารขาดวิสัยคิดและโลกทัศน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน

กับชุมชนแบบแนวราบ (ข้อมูลจากการสังเกตและสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับชุมชน แสดงว่า ยังคงปรากฏพฤติกรรมของผู้บริหารที่แสดงความสัมพันธ์กับชุมชนแบบแนวตั้ง เช่น ผู้บริหารเชิญชุมชนเพื่อมารับฟังการแจ้งข่าวสาร หรือ รับฟังนโยบายขอรับบริจาค หรือ แม้กระทั่งเชิญมารับฟังการดำเนินแนวคิดที่ไม่ตรงกับของตน)

- + ผู้บริหารขาดวิสัยคิดและโลกทัศน์ที่มีมิติสังคม หรือขาดจิตสาธารณะ

(โดย ผักไผ่ประโยชน์ตนมากกว่าคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชน หรือประโยชน์ของสาธารณะ – ดังหลักฐานจากการสังเกตและสนทนอย่างไม่เป็นทางการกับครูและชุมชน ที่ปรากฏว่าชุมชนได้ขอทำสิ่งปลูกสร้างเพื่อการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น จักรยานสูบน้ำเพื่อสุขภาพ ก็ไม่ให้ความร่วมมือ หรือครูขอเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชีวิตก็หาทางกีดกันและตำหนิ เพราะโครงการเหล่านั้นขัดแย้งกับตนมาก่อน)

- ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคม ได้แก่ ปัจจัยด้านการทำตามอำนาจบังคับบัญชา และการขาดวิสัยคิดที่มีมิติท้องถิ่น หรือขาดวิสัยคิดเรื่องการสอนเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของบุคลากรของโรงเรียน (ดังหลักฐานที่ผู้วิจัยได้ไปเชิญบุคลากรทั้งโรงเรียนเข้าร่วมโครงการวิจัย “การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน” และทาง โรงเรียนได้เชิญผู้วิจัยให้เข้าชี้แจงในที่ประชุมครูที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นประธานที่ประชุม หลังจากนั้นผู้วิจัย ได้ถูกเชิญให้ออกมาก่อน โรงเรียนขอประชุมลงมติกันเอง ปรากฏมติจากที่ประชุมแจ้งผู้วิจัยว่า โรงเรียนไม่ขอเข้าร่วมโครงการเพราะเป็นการเพิ่มภาระงาน)

- กรณีปัจจัยเสริม

- ปัจจัยเสริมในเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม ประกอบด้วยปัจจัยด้านครูแกนนำ / และปัจจัยด้านชุมชน ดังนี้

+ ปัจจัยเสริมในเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมด้านครูแกนนำ มีลักษณะที่ ครูแกนนำมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายภูมิปัญญา (โดยมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายฯ อย่างเป็นประจำและต่อเนื่องตามแผนงานของเครือข่ายฯ เช่น เป็นผู้ประสานงานทีมวิจัยชุมชน / เป็นผู้นำฐานการเรียนรู้ชุมชนของเครือข่ายฯ / และ ผ่านการอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน ที่จัดโดยเครือข่ายฯมาแล้ว) ครูแกนนำลักษณะนี้จะเคลื่อนไหวให้เกิดการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชีวิต

+ ปัจจัยเสริมในเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมด้านชุมชน มีลักษณะที่ชุมชนมีกลุ่มคนบางส่วนเป็นสมาชิกของเครือข่ายฯและชุมชนอยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่ายฯ (มีผู้นำธรรมชาติในชุมชนจำนวน 20 คน เป็นสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน ในจำนวนนี้มี 5 คนจาก 20 คนผ่านการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชน ที่จัดโดยเครือข่ายฯมาแล้ว และชุมชนนี้เป็นชุมชนที่อยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่ายฯโดยเมื่อมีการจัดอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนเพิ่มเติม ก็ให้โอกาสชุมชนนี้เสนอชื่อบุคคลในชุมชนเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมได้) ชาวบ้านที่ผ่านการอบรมวปอ.ภาคประชาชนมาแล้ว และได้ร่วมเคลื่อนไหวตามหลักอธิปไตยธรรมกับเครือข่ายฯจะมีศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดเป็นการสื่อสารสองทางต่างจากเดิมที่มักเป็นการสื่อสารทางเดียวโดยชาวบ้านเพียงมารับฟังการแจ้งข่าวสารเท่านั้น

- ปัจจัยเสริมเชิงโครงสร้างสังคม ได้แก่ ปัจจัยด้านโรงเรียนในส่วน ของหลักสูตร โดยมีลักษณะเป็นหลักสูตรในระบบโรงเรียนในระดับประถมศึกษาที่เอื้อต่อการบูรณาการเพื่อชีวิต ลักษณะหลักสูตรเช่นนี้ มีครูคนเดียวรับผิดชอบสอนทุกวิชาและเป็นครูประจำชั้นของนักเรียนห้องเดียว จึงเอื้อให้เกิดการสอนแบบบูรณาการเพื่อชีวิตได้ ถ้าครูมีวิสัยทัศน์และวิสัยทัศน์ที่มีมิติชุมชนหรือมิติท้องถิ่น

ลักษณะที่ 2 เป็นตัวแทนของพื้นที่ที่มีปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคม เป็นกระแสหลัก(ที่ไม่ได้มีปฏิกริยาต่อต้านโดยเจตนา) / โดยมีปัจจัยเสริมเชิงสังคม(ที่ยังไม่ถึงขั้นในเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม) เป็นกระแสรอง

● ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคม

ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมประกอบด้วยปัจจัยด้านผู้บริหาร / และชุมชน ดังนี้

- ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมด้านผู้บริหาร มีลักษณะที่ผู้บริหารมีความเคยชินดั้งเดิมอยู่กับความสัมพันธ์แบบแนวดิ่งที่เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว ซึ่งสื่อโดยโรงเรียนเป็นหลัก ชาวบ้านมักให้แล้วแต่ครู หรืออาจเรียกได้ว่าขาดวิสัยทัศน์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนแบบแนวนราบ (ข้อมูลจากการสังเกตและสนทนอย่างไม่เป็นทางการ แสดงว่า ยังคงปรากฏพฤติกรรมที่แสดงความสัมพันธ์กับชุมชนแบบ แนวดิ่ง เช่น เชิญชุมชนเพื่อมารับฟังการแจ้งข่าวสาร หรือ รับฟังนโยบายขอรับบริจาค เป็นต้น ซึ่งมักเป็นการสื่อสารเพียงทางเดียว ยังไม่ปรากฏว่าเป็นการสื่อสารสองทางที่ชุมชนมีศักยภาพในการแลกเปลี่ยนหรือเสนอความคิดเห็นร่วม โดยชุมชนยังคงมี พฤติกรรม “แล้วแต่ครู”) อย่างไรก็ตามแม้เป็นความสัมพันธ์แบบสื่อสารทางเดียว แต่ผู้บริหารก็มีความตั้งใจบริหารงาน

ให้เป็นไปตามกรอบของทางราชการ จึงจัดให้อยู่ในระดับของปัจจัยที่คขวางเชิงโครงสร้างสังคม
ไม่ถึงขั้นปัจจัยที่คขวางเชิงต่อต้าน

- ปัจจัยที่คขวางเชิงโครงสร้างสังคมด้านชุมชน มีลักษณะที่แนวคิดของชุมชน
ล้วนรับอิทธิพลแนวคิดจากวัฒนธรรมของสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมฟุ้งฟิง ซึ่งเป็นค่านิยมแบบ
วัตถุนิยม บริโภคนิยม มุ่งเรื่องอาชีพที่ทำรายได้เป็นเงิน มีประสบการณ์อยู่แต่เฉพาะกับการเกษตร
เชิงเดี่ยวที่ล้มสลาย มองไม่เห็นอนาคตของการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่น ข้อมูลจากการสังเกตและ
สนทนอย่างไ่มเป็นทางการกับชุมชนพบว่าชุมชนลักษณะนี้ไม่มีพลังที่จะเรียนรู้ เพราะเวลา
ส่วนใหญ่ต้องทุ่มให้กับการแสวงหาเงินตราเป็นสำคัญเพื่อนำมาชดใช้หนี้สิน หรือซื้อเทคโนโลยี
อำนวยความสะดวกหรือความทันสมัย ้วยแรงงานมักอพยพไปหาเงินถิ่นอื่น เหลือไว้แต่คนชราและเด็ก
อยู่ในชุมชน

● ปัจจัยเสริมเชิงสังคม (ที่ยังไม่ถึงขั้นในเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม)

ปัจจัยเสริมเชิงสังคม (ที่ยังไม่ถึงขั้นในเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม) ประกอบด้วย
ปัจจัยด้านครูแกนนำ / และด้านโรงเรียน ดังนี้

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคม ด้านครูแกนนำ มีลักษณะที่ ครูแกนนำเพียงรับ
อิทธิพลแนวคิดจากปราชญ์ชาวบ้าน แต่ไม่ได้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย
ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ข้อมูลจากการสังเกตและสนทนอย่างไ่มเป็นทางการ
กับครูแกนนำและชุมชน พบว่า ครูแกนนำเคลื่อนไหวสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชีวิตได้เพียงในขอบเขต
จำกัดในห้องเรียนที่ตนเองสอน แต่ยังไม่สามารถสร้างเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน
กับชุมชนทั้งระบบได้ – อย่างไ่ก็ตามก็จัดได้ว่าเป็นปัจจัยเสริมเชิงสังคมที่พร้อมจะเอื้อให้เกิดการ
พัฒนาเชิงระบบได้ เมื่อมีการจัดการต่อไปอย่างเหมาะสม

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคมด้านโรงเรียน ประกอบด้วยปัจจัยด้าน
บุคลากรของโรงเรียน / และด้านหลักสูตร

+ ปัจจัยเสริมเชิงสังคมด้านบุคลากรของโรงเรียน มีลักษณะ
เข้าร่วมโครงการวิจัยตามอำนาจบังคับบัญชา และอยู่ระหว่างเรียนรู้การเชื่อมโยงการเรียนรู้เพื่อชีวิต
และท้องถิ่น เนื่องจากเป็นโรงเรียนนำร่องใช้หลักสูตรพื้นฐาน 12 ปี จึงเป็นปัจจัยเสริมเชิงสังคมที่พร้อม
จะเอื้อให้เกิดการพัฒนาเชิงระบบได้ เมื่อมีการจัดการต่อไปอย่างเหมาะสม

+ ปัจจัยเสริมเชิงสังคมด้านหลักสูตร มีลักษณะเป็นหลักสูตรในระบบ
โรงเรียนในระดับประถมศึกษาที่เอื้อต่อการบูรณาการเพื่อชีวิต(หลักสูตรในระดับประถมศึกษา
มีครูคนเดียวรับผิดชอบสอนทุกวิชาและเป็นครูประจำชั้นของนักเรียนห้องเดียว จึงเอื้อให้เกิดการสอนแบบ
บูรณาการเพื่อชีวิตได้ ถ้าครูมีวิสัยคิดและโลกทัศน์ที่มีมิติท้องถิ่น) นอกจากนี้ยังเป็นหลักสูตร 12 ปี ที่มีระเบียบ
เอื้อให้บูรณาการเพื่อชีวิตด้วย

ข้อนำสังเกตในพื้นที่ลักษณะที่ 2 คือ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นตัวแทนของโรงเรียนส่วนใหญ่ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันที่ผู้บริหาร และบุคลากรโรงเรียน มีความตั้งใจจะทำงานตามกรอบของราชการให้ได้ดี โดยมีครูแกนนำมีความพร้อมเป็นผู้ประสานการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในขณะที่ชุมชนถูกอิทธิพลจากโครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมพึ่งพิงที่มุ่งเรื่องการแสวงหาเงินตรา มีค่านิยมบริโภคนิยม และวัตถุนิยมเต็มที

ลักษณะที่ 3 เป็นตัวแทนของพื้นที่ที่มีปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมเป็นกระแสหลัก(ที่ไม่ได้มีปฏิกริยาต่อต้านโดยเจตนา – คล้ายลักษณะที่ 2 แต่เป็นปัจจัยด้านโรงเรียนแทนด้านผู้บริหาร) โดยมีปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมเป็นกระแสรอง

- ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคม

ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมประกอบด้วยปัจจัยด้านโรงเรียน / และชุมชน ดังนี้

- ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมด้านโรงเรียน ในส่วนของบุคลากรของโรงเรียนมีลักษณะทำตามอำนาจบังคับบัญชา และขาดวิถีคิดที่มีมิติท้องถิ่น หรือขาดวิถีคิดเรื่องการเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต / ในส่วนของหลักสูตร มีลักษณะเป็นหลักสูตรระดับมัธยมขยายโอกาสที่เป็นหลักสูตรแยกรายวิชาและแยกผู้สอนเฉพาะตามสาขาวิชา ไม่เอื้อต่อการบูรณาการทั้งในเชิงของเนื้อหาสาระและในเชิงบุคลากร

- ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมด้านชุมชน มีลักษณะที่แนวคิดของชุมชนล้วนรับอิทธิพลแนวคิดจากวัฒนธรรมของสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมพึ่งพิง ซึ่งเป็นค่านิยมแบบวัตถุนิยม บริโภคนิยม มุ่งเรื่องอาชีพที่ทำรายได้เป็นเงิน มีประสบการณ์เฉพาะกับการเกษตรเชิงเดี่ยวที่ล้มสลาย มองไม่เห็นอนาคตของการประกอบอาชีพอยู่ในท้องถิ่น ข้อมูลจากการสังเกตและสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับชุมชนพบว่าชุมชนลักษณะนี้ไม่มีพลังที่จะเรียนรู้ เพราะเวลาส่วนใหญ่ต้องทุ่มให้กับการแสวงหาเงินตราเป็นสำคัญเพื่อนำมาชำระหนี้สินหรือเพื่อนำมาซื้อเทคโนโลยีอำนวยความสะดวกหรือความทันสมัย

- ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม

ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม ประกอบด้วย ปัจจัยด้านผู้บริหาร / และด้านครูแกนนำ ดังนี้

- ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม ด้านผู้บริหาร มีลักษณะเป็นผู้มีวิสัยคิดและโลกทัศน์เรื่อง ความสัมพันธ์กับชุมชนแบบแนวราบ (พื้นที่นี้เพิ่มเข้ามาร่วมโครงการวิจัย ในระยะที่ 2 โดยผู้บริหารสมัครใจขอให้นำโรงเรียนเข้าร่วมโครงการวิจัย) / ผู้บริหาร แม้ว่าไม่ได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายฯตามแผนงานของเครือข่ายฯ แต่ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายฯ โดยโอกาสบ้าง

- ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม ด้านครูแกนนำ มีลักษณะที่ ผู้บริหารมีบทบาทเป็นครูแกนนำด้วย ทำให้สามารถอาศัยบริบทและอำนาจบังคับบัญชา ด้านบริหารดำเนินกิจกรรมตามแผนงานของโครงการวิจัยได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า พื้นที่นี้มีผู้บริหารเพียงคนเดียวที่มีวิสัยทัศน์เรื่องความสัมพันธ์กับ ชุมชนแบบแนวนราบ และมีกิจกรรมร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านโดยโอกาสบ้าง ก็สามารถนำโรงเรียน ดำเนินกิจกรรมตามแผนงานของโครงการวิจัยนี้ได้

ลักษณะที่ 4 เป็นตัวแทนของพื้นที่ที่มีปัจจัยเสริมเชิงสังคม(ที่ยังไม่ถึงขั้นเชิงเคลื่อนไหวเพื่อ สร้างเสริม) เป็นกระแสหลัก โดยมีปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมเป็นกระแสรอง

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคม(ที่ยังไม่ถึงขั้นเชิงเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริม) ประกอบด้วย ปัจจัย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้บริหาร / ด้านโรงเรียน / ด้านครูแกนนำ / ด้านชุมชน / และ ด้านภูมิปัญญา(ด้านปราชญ์ชาวบ้าน)กับความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคม ด้านผู้บริหาร มีลักษณะที่ ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์และ โลกทัศน์ เรื่องชุมชนแบบแนวนราบ แต่ไม่ได้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคีฐาน อย่างไรก็ตามก็พร้อมที่จะสั่งการให้โรงเรียนดำเนินการ ตามแผนงานของโครงการวิจัย

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคม ด้านโรงเรียน มีลักษณะที่ โรงเรียน เข้าร่วมโครงการวิจัย โดยเป็นความต่อเนื่องจากที่เคยเข้าร่วมโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีมาก่อน / และในส่วนของหลักสูตร มีลักษณะเป็นหลักสูตรในระบบ โรงเรียนในระดับประถมศึกษาที่เอื้อต่อการบูรณาการเพื่อชีวิต ซึ่งหลักสูตรในระดับศึกษานี้ มีครูคนเดียวรับผิดชอบสอนทุกวิชาและเป็นครูประจำชั้นของนักเรียนห้องเดียว จึงเอื้อให้เกิดการสอน แบบบูรณาการเพื่อชีวิตได้ ถ้าครูมีวิสัยทัศน์และมีมิติชุมชนหรือมิติท้องถิ่น

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคม ด้านครูแกนนำ มีลักษณะที่ ครูแกนนำเพียงรับ อิทธิพลแนวคิดจากปราชญ์ชาวบ้าน แต่ ไม่ได้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคีฐาน ข้อมูลจากการสังเกตและสนทนอย่างไม่เป็นทางการ กับครูแกนนำและชุมชน พบว่า ครูแกนนำเคลื่อนไหวสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชีวิตได้เพียงในขอบเขต จำกัด ในห้องเรียนที่ตนเองสอน แต่ยังไม่สามารถสร้างเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียน กับชุมชนทั้งระบบได้ อย่างไรก็ตามก็จัดได้ว่าเป็นปัจจัยเสริมเชิงสังคมที่พร้อมจะเอื้อให้เกิดการพัฒนา เชิงระบบได้ เมื่อมีการจัดการต่อไปอย่างเหมาะสม

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคม ด้านชุมชน มีลักษณะที่ชุมชนมี

กลุ่มคนบางส่วนเป็นสมาชิกของเครือข่ายและชุมชนอยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่าย (ร้อยละ 23 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน เป็นสมาชิกของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน และ ผ่านการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชน ที่จัดโดยเครือข่ายมาแล้ว และชุมชนนี้เป็นชุมชนที่อยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่ายโดยเมื่อมีการจัดอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนเพิ่มเติม ก็ให้โอกาสชุมชนนี้เสนอชื่อบุคคลในชุมชนเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมได้) ชาวบ้านที่ผ่านการอบรมวปอ.ภาคประชาชนมาแล้ว และได้ร่วมเคลื่อนไหวตามหลักอธิปไตยกับเครือข่ายจะมีศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือเป็นการสื่อสารสองทาง ต่างจากเดิมที่มักเพียงมารับฟังการแจ้งข่าวสารหรือเป็นการสื่อสารทางเดียวเท่านั้น

- ปัจจัยเสริมเชิงสังคม ด้านภูมิปัญญา(ปราชญ์ชาวบ้าน)กับความเป็น

เครือข่ายการเรียนรู้ มีลักษณะที่ ปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิกของเครือข่ายบางส่วน เป็น กรรมการการศึกษาของโรงเรียน แม้ว่าปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิกเครือข่ายเป็นกรรมการการศึกษาของโรงเรียน แต่ก็มีข้อจำกัดเพียงให้ความเห็นเท่านั้น การดำเนินการใดๆยังคงอยู่ในอำนาจของฝ่ายโรงเรียน เนื่องจากกรรมการการศึกษาของโรงเรียนส่วนใหญ่เข้ามาโดยโรงเรียนชักนำเข้ามาและมักต้องขึ้นต่อการตัดสินใจของฝ่ายโรงเรียน (ที่น่าสังเกตคือ ความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน มีความแตกต่างในเชิงสาระการเรียนรู้ต่างจากภูมิปัญญาเดียวโดยทั่วไป กล่าวคือ ที่ผ่านมามีโรงเรียนมักคุ้นเคยกับการนำความรู้เรื่องอาชีพในท้องถิ่นจากภูมิปัญญาเดียวมาให้นักเรียนได้เรียนรู้ แต่ในส่วนของความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานนั้น ไม่ได้มีขอบเขตจำกัดเพียงความรู้ในอาชีพ แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงโครงสร้างสังคมที่สามารถปรับเปลี่ยนให้รู้เท่าทันวิกฤตการณ์ปัญหาในสังคมทุกๆด้าน ที่พร้อมจะเสนอแนวทางเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ปัญหาในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม)

● ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคม

ในพื้นที่ลักษณะที่ 4 แม้มีปัจจัยหลายๆด้านเป็นปัจจัยเสริมเชิงสังคม พร้อมทั้งจะเอื้อให้เกิดการพัฒนาเชิงระบบได้ เมื่อมีการจัดการต่อไปอย่างเหมาะสม แต่ที่น่าสังเกตคือ ทุกด้านล้วนถูกรบงการด้วยอิทธิพลจากโครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมแบบพึ่งพิงภายนอก ซึ่งเป็นสังคมที่สร้างเสริมวิถีคิดและโลกทัศน์ที่ยึดเรื่องเงินตราเป็นสำคัญ พร้อมๆไปกับการกระตุ้นให้เกิดค่านิยมบริโภคนิยม และวัตถุนิยม อันเป็นการพัฒนากิเลส(ความโลภ โกรธ หลง)ของมนุษย์ ลักษณะโครงสร้างสังคมเช่นนี้ ก่อให้เกิดการจู่โจมจิตสำนึกตรงข้าม ซึ่งได้แก่ สำนึกการควบคุมกิเลสจากโครงสร้างสังคมเศรษฐกิจพอเพียงบนหลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองที่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานกำลังเคลื่อนไหวเพื่อปรับเปลี่ยนอยู่ ส่งผลให้การเคลื่อนไหวกิจกรรมใดๆในพื้นที่นี้

เนื่ออยู่ท่ามกลางปัจจัยเสริมเชิงสังคมนานาๆด้าน ปรากฏเป็นการเคลื่อนไหวและพัฒนาไปบนการต่อสู้ของคู่ตรงข้าม

(จากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับครูแกนนำและผู้บริหารโรงเรียน)

“สถานึการเรึยนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านอยู่ใกล้ค้่นนี้ ทำไมต้องจำลองมาไว้ในบริเวณโรงเรียน”

“ถ้าเดินทางออกนอกบริเวณโรงเรียน นอกจากไม่ปลอดภัยแล้วยังเสียเวลา เพราะต้องสอนเนื้อหาวิชาให้ทัน เด็กต้องใช้สอบเรียนต่อ พ่อแม่เด็กอยากให้ลูกสอบเรียนต่อได้”

“พ่อแม่เด็กที่เป็นสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านมีบ้างใหม่ที่ยอยากให้ลูกอยู่ได้อย่างอบอุ่นกับครอบครัว ไม่ต้องหนีหายไปจากชุมชน”

“มีบ้างแล้วแต่ไม่มาก ยิ่งครอบครัวที่ไม่ได้เป็นสมาชิกยิ่งพากันขับไล่ไล่ส่งให้ลูกออกจากชุมชนไปหาเงินได้มากๆ เพราะทำนาอยู่บ้านมันลำบากได้เงินยาก แล้วก็น้อยด้วย”

ลักษณะที่ 5 เป็นตัวแทนของพื้นที่ที่มีปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม

เป็นกระแสหลัก โดยมีปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคมเป็นกระแสรอง

ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม ประกอบด้วยปัจจัย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้บริหาร / ด้านโรงเรียน / ด้านครูแกนนำ / ด้านชุมชน / และด้านปราชญ์ชาวบ้าน กับความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้

● ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม

- ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม ด้านผู้บริหาร

มีลักษณะที่ ผู้บริหาร**มีวิถึคิดและโลกทัศน์เรื่อง** ความสัมพันธ์กับชุมชนแบบ**แนวราบ** / และผู้บริหาร**เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย**อย่างต่อเนื่อง**ที่มาจากจิตสำนึก** (ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแสดงว่า ผู้บริหารให้ความสำคัญกับแนวทางดำเนินงานของปราชญ์ชาวบ้าน อันเนื่องมาจากการตกผลึกความคิดด้วยตนเอง จากการผ่านวิถีการดำเนินชีวิตที่ลำบากของชาวบ้านในชนบท ดังความเห็นที่แสดงว่า “เมื่อเริ่มต้นชีวิตครู ผมสังเกตเห็นนักเรียนที่มาเรียนไม่มีอาหารกลางวันรับประทาน เสื้อผ้าก็เก่าและขาดปะ ทำให้ผมคิดว่า ควรต้องส่งเสริมให้ผู้ปกครองของนักเรียนพึ่งตนเองให้ได้ก่อน”) ผู้บริหารลักษณะนี้ มีความเคลื่อนไหวอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเพื่อให้โรงเรียนทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

- ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม ด้านโรงเรียน

มีลักษณะที่ โรงเรียน**เข้าร่วมโครงการ** โดยความคุ้นเคยกับปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งเคยอุปถัมภ์โรงเรียน **และมีลักษณะหลักสูตรที่เป็นหลักสูตรในระบบโรงเรียนในระดับประถมศึกษา** ที่เอื้อต่อการบูรณาการเพื่อชีวิต หลักสูตรในระดับประถมศึกษานี้ มีครูคนเดียวรับผิดชอบสอนทุกวิชา และเป็นครูประจำชั้นของนักเรียนห้องเดียว จึงเอื้อให้เกิดการสอนแบบบูรณาการเพื่อชีวิตได้ ถ้าครูมี**วิถึคิดและวิสัยทัศน์ที่มีมิติชุมชนหรือมิติท้องถิ่น**

- **ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม ด้านครูแกนนำ**

มีลักษณะที่ครูแกนนำมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น (โดยมีการทำงานร่วมกับ เครือข่ายฯอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง ตามแผนงานของเครือข่ายฯ เช่น เป็นผู้ประสานงานทีมวิจัยชุมชน / เป็นผู้นำฐานการเรียนรู้ชุมชนของเครือข่ายฯ / และ ผ่านการอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน ที่จัดโดยเครือข่ายฯมาแล้ว เป็นต้น) ครูแกนนำลักษณะนี้จะเคลื่อนไหวให้เกิดการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชีวิตอย่างต่อเนื่อง

- **ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม ด้านชุมชน**

มีลักษณะที่ชุมชนมีกลุ่มคนบางส่วนเป็นสมาชิกของเครือข่ายฯและชุมชนอยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่ายฯ (ร้อยละ 80 ของจำนวนครัวเรือนในชุมชน เป็นสมาชิกของเครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคอีสาน และร้อยละ 5 ผ่านการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชน ที่จัดโดยเครือข่ายฯมาแล้ว และชุมชนนี้เป็นชุมชนที่อยู่ในแผนงานขยายสมาชิกของเครือข่ายฯโดยเมื่อมีการจัดอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนเพิ่มเติม ก็ให้โอกาสชุมชนนี้เสนอชื่อบุคคลในชุมชนเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมได้) ชาวบ้านที่ผ่านการอบรมวปอ.ภาคประชาชนมาแล้ว และได้ร่วมเคลื่อนไหวตามหลักอภิธานิธรรมกับเครือข่ายฯจะมีศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางต่างจากเดิมที่มักเพียงมารับฟังการแจ้งข่าวสารซึ่งเป็นการสื่อสารเพียงทางเดียวเท่านั้น)

- **ปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม ด้านปราชญ์ชาวบ้าน**

มีลักษณะที่ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นประธานกรรมการการศึกษาของโรงเรียน ประจวบกับเป็นปราชญ์อาวุโสที่ได้รับการยอมรับระดับประเทศ รวมทั้งมีท่วงทำนองการนำแบบพ่อปกครองลูก ที่ให้ความเอาใจใส่พร้อมอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยและอย่างเมตตากรุณา การสื่อสารเพื่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจึงเป็นแบบสองทาง (ที่น่าสังเกตคือ ความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน มีความแตกต่างในเชิงสาระการเรียนรู้จากภูมิปัญญาเดียว โดยทั่วไป กล่าวคือ ที่ผ่านมาระหว่างโรงเรียนมักคุ้นเคยกับการนำความรู้เรื่องอาชีพในท้องถิ่นจากภูมิปัญญาเดียวมานักเรียนได้เรียนรู้ แต่ในส่วนของความเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานนั้น ไม่ได้มีขอบเขตจำกัดเพียงความรู้ในอาชีพ แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงโครงสร้างสังคมที่สามารถปรับเปลี่ยนให้รู้เท่าทันวิกฤติการณ์ปัญหาในสังคมทุกด้าน ที่พร้อมจะเสนอแนวทางเพื่อแก้ไขวิกฤติการณ์ปัญหาในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม)

● **ปัจจัยกีดขวางเชิงโครงสร้างสังคม**

ในพื้นที่ลักษณะที่ 5 แม้มีปัจจัยหลายๆด้านเป็นปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริม เชื้อต่อการทำให้เป็นจริงได้ในวิถีการปฏิบัติ แต่ที่น่าสังเกตคือ ทุกด้านล้วนถูกรบงการด้วยอิทธิพลจากโครงสร้างสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมแบบพึ่งพิงภายนอก ซึ่งเป็นสังคมที่สร้างเสริมวิถีคิดและโลกทัศน์ที่ยึดเรื่องเงินตราเป็นสำคัญ พร้อมๆไปกับการกระตุ้นให้เกิดค่านิยมบริโภคนิยม และวัตถุนิยม อันเป็นการพัฒนากิเลส(ความโลภ โกรธ หลง)ของมนุษย์ ลักษณะโครงสร้างสังคมเช่นนี้ ก่อให้เกิดการจู้จี้จิกจิกค่านิยมตรงข้าม ซึ่งได้แก่ สำนึกการควบคุมกิเลสจาก

โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจพอเพียงบนหลักการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองที่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน และพหุภาคีภาคีฐานกำลังเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรนอยู่ ส่งผลให้การเคลื่อนไหวกิจกรรมใดๆในพื้นที่นี้ แม้อยู่ท่ามกลางปัจจัยเสริมเชิงเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเสริมในหลายๆด้าน ปรากฏเป็นการเคลื่อนไหว และพัฒนาไปบนการต่อสู้ของคู่ตรงข้าม

(จากการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับครูแกนนำ ผู้บริหารโรงเรียน และปราชญ์ชาวบ้าน)

“พื้นที่นี้มีสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอยู่มากน่าจะจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปได้สินะ”

“ก็ต้องสู้กับกิเลสหนักเอาการอยู่ ทั้งโทรทัศน์ ทั้งซีดี กระตุ้นให้แต่อยากได้นั้น อยากได้นี้

ยิ่งวัยรุ่นด้วยแล้ว พ่อแม่ยังเอาไม่อยู่เลย”

“พากันอยากไปแต่กรุงเทพ”

แม้ว่า ทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน ซึ่งมี 5 พื้นที่ ที่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ ล้วนได้รับกิจกรรม หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน เช่นเดียวกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์รูปแบบการทำงาน ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกระบวนการ จัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบถึงเด็ก ให้เป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตน อยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรี อย่างไรก็ตาม เมื่อทุกพื้นที่ได้รับการอบรมหลักสูตรดังกล่าวแล้ว ก็ไม่ได้มีการสร้างรูปแบบการทำงานร่วมกันขึ้นมาในลักษณะเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจาก กิจกรรม ดังกล่าว เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทอื่นๆอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับบริบทของ สถานการณ์ และศักยภาพเดิม ของทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชนที่แสดงสาระไว้ข้างต้น ตลอดจน สถานการณ์ที่ปรับเปลี่ยนไปภายในช่วงดำเนินงานที่มีช่วงเวลายาวของโครงการนี้ ซึ่งเปรียบได้กับ สถานการณ์ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปในช่วงเวลายาวนานของการดำเนินวิถีชีวิต

นอกจากนี้ในขณะที่เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคีฐาน เคลื่อนไหว ปรับวิธีคิดและโลกทัศน์ของสมาชิก ให้มองเห็นทางออกจากสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมพึ่งพิง โดยอาศัยหลักการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ของแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ฝ่ายโรงเรียน ในระบบและชุมชนในเขตบริการ โดยส่วนใหญ่ ยังคงมีวิธีคิดและโลกทัศน์ที่ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรม ของสังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมพึ่งพิง ที่สร้างเสริมวิธีคิดและโลกทัศน์ที่ยึดเรื่องเงินตราเป็นสำคัญ พร้อมทั้งไปกับการกระตุ้นให้เกิดค่านิยมบริโภคนิยม และวัตถุนิยม อันเป็นการพัฒนากิเลส(ความโลภ โกรธ หลง)ของมนุษย์ การนำแนวทางของเครือข่ายมาปรับใช้จึงต้องคำนึงถึงปัจจัยกีดขวางจาก การถูกครอบงำดังกล่าวด้วย

ด้วยเหตุเหล่านี้ การถอดบทเรียนจากผลการดำเนินโครงการนี้เพื่อสร้างเสริมการทำงาน ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในพื้นที่อื่นๆ จึงต้องคำนึงถึง “ปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่ส่งผลต่อเด็ก” ด้วย

6. กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเครือข่ายการเรียนรู้ ที่เอื้อให้การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีพลังในการเรียนรู้และแก้ปัญหาด้วยตนเองจึงใช้ระเบียบวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ “การแก้ปัญหาด้วยตนเอง” เกิดขึ้นได้จริง และ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยในพื้นที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน แม้สิ้นสุดโครงการ

พื้นที่เป้าหมาย

โดยที่การศึกษาครั้งนี้ เป็นกรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน พื้นที่เป้าหมายจึงได้แก่ พื้นที่ในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน

โรงเรียนชุมชนอีสานเป็นเครือข่ายภูมิปัญญาในโครงการวิจัยที่ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ได้มาเคลื่อนไหวดำเนินการระหว่าง พ.ศ. 2537 – 2539 โดยได้ประสานเขตพื้นที่เคลื่อนไหวของภูมิปัญญาเดียวในท้องถิ่นบุรีรัมย์ 3 พื้นที่ (ได้แก่ พื้นที่อำเภอลำปลายมาศในเขตการเคลื่อนไหวของนายผาย สร้อยสระกลาง พื้นที่กิ่งอำเภอแคนดงในเขตการเคลื่อนไหวของนายคำเดื่อง ภาษี และพื้นที่อำเภอสตึกในเขตการเคลื่อนไหวของนายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์) ให้เป็นการเคลื่อนไหวในลักษณะของเครือข่ายภูมิปัญญาในนามของ “โรงเรียนชุมชนอีสาน” โดย “โรงเรียน” ไม่ได้หมายถึงอาคารเรียน แต่ให้หมายถึงสัญลักษณ์ที่เป็นที่รับรู้ในหมู่สมาชิกว่า พวกเขามีโอกาสรวมตัวกัน ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ในการคิด ปรัชญา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาในวิถีการดำเนินชีวิต และมุ่งสู่เป้าหมายของการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบทบนหลักการของการพึ่งตนเองร่วมกัน เมื่อสิ้นสุดโครงการในปี พ.ศ. 2539 โรงเรียนชุมชนอีสานไม่ได้สิ้นสุดการดำเนินงานไปตามโครงการ แต่ได้เชื่อมโยงกับปราชญ์ชาวบ้านอื่นๆ 12 พื้นที่ ซึ่งกระจายตัวอยู่ใน 5 จังหวัด(บุรีรัมย์ สุรินทร์ นครราชสีมา ขอนแก่น และอำนาจเจริญ) รวมตัวกันเป็นเครือข่ายภูมิปัญญาในนาม “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” โดยมีนายแพทย์อภิสิทธิ์ อารมวรางกูร ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอุบลรัตน์ รองประธานมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น เป็นผู้ประสานงาน

อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้ ยังคงจำกัดขอบเขตพื้นที่ศึกษาเฉพาะในเขตการเคลื่อนไหวของโรงเรียนชุมชนอีสาน แต่ไม่ได้จำกัดแนวคิดหรือแนวทางที่โรงเรียนชุมชนอีสานรับอิทธิพลจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

การเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการวิจัย

โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ นั้น ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้เสนอแนะโดยพิจารณาโรงเรียนที่มีครูแกนนำ (หมายถึง ครูที่รับอิทธิพลแนวคิดของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน หรือครูที่มีความสัมพันธ์กับเครือข่ายถึงขั้น มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายฯ

โดยมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายฯอย่างเป็นประจำและต่อเนื่องตามแผนงานของเครือข่ายฯ เช่น เป็นผู้ประสานงานที่มิชชันนารีของเครือข่ายฯ เป็นผู้นำฐานการเรียนรู้ในชุมชนเขตการเคลื่อนไหวของเครือข่ายฯ เข้ารับการอบรมหลักสูตรรวบรวบภาคประชาชนและทำหน้าที่วิทยากรกระบวนการให้เครือข่ายฯ และเข้าร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายฯตามหลักการบริหารนิยธรรม ฯลฯ ซึ่งโรงเรียนหนึ่งๆ มีจำนวนครูแกนนำอยู่ในโรงเรียน เพียง 1 – 2 คน

โรงเรียนที่ได้รับ การแนะนำจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้วิจัยได้ประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียน แนะนำผลการเรียนรู้จากโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนนำเข้าสู่ที่ประชุมครูของโรงเรียน เมื่อมติที่ประชุมครูของโรงเรียนยอมรับ จึงจัดเป็นโรงเรียนที่ได้รับเลือกให้เข้าร่วมโครงการ

แต่ละพื้นที่ มีโรงเรียนที่ปราชญ์ชาวบ้านแนะนำและโรงเรียนมีมติยอมรับการเข้าร่วมโครงการพื้นที่ละ 1 โรงเรียน ในโครงการมี 3 พื้นที่ จึงมีโรงเรียนตามเงื่อนไขของการเลือกโรงเรียนข้างต้นจำนวน 3 โรงเรียน แต่เมื่อประชุมคณะกรรมการในระหว่างดำเนินการในระหว่างพัฒนา มีโรงเรียนเพิ่มเข้ามา รวมโครงการอีก 2 โรงเรียน โดยเป็นโรงเรียนที่ผู้บริหารอาสาสมัครนำโรงเรียนเข้าร่วม 1 โรงเรียน และเป็นโรงเรียนที่ปราชญ์ชาวบ้านแนะนำให้เพิ่มเข้ามาอีก 1 โรงเรียน เนื่องจากมีผู้นำธรรมชาติในชุมชนเป็นสมาชิกของเครือข่ายฯ และมีครูแกนนำมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายฯ โดยมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายฯอย่างเป็นประจำและต่อเนื่องตามแผนงานของเครือข่ายฯ รวมจำนวนโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 5 โรงเรียน (โดยรวมไปถึงชุมชนในเขตบริการของโรงเรียนด้วย)

กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

(1) นักเรียน ครู ผู้บริหารของโรงเรียน นักการ รวมทั้ง ผู้ปกครอง ผู้นำธรรมชาติในชุมชนเขตบริการของโรงเรียน ศึกษานิเทศก์ ผู้บังคับบัญชาทางการศึกษาหน่วยเหนือในเขตพื้นที่ทางการศึกษา

(2) สมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสาน กลุ่ม หรือองค์กรต่างๆในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันราชภัฏบุรีรัมย์

กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ ได้อาศัยระเบียบวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสร้างเสริมองค์ความรู้เรื่องบทบาทของแต่ละฝ่ายในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กเป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรี

บทบาทของแต่ละฝ่ายที่มีส่วนร่วมในโครงการ

ฝ่ายโรงเรียน ประกอบด้วย

ผู้บริหารโรงเรียน : มีบทบาทเป็นผู้นำทางความคิดและวิถีการปฏิบัติในการทำงานร่วมกัน

ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน / บทบาทของการอำนวยความสะดวกให้ฝ่ายโรงเรียนได้ทำงานร่วมกับชุมชน / บทบาทของการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้กับโครงการ

ครูแกนนำ : มีบทบาทเป็นแกนและเป็นต้นแบบในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน / มีบทบาทประสานงานระหว่างผู้บริหารโรงเรียน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้นำธรรมชาติและผู้นำทางการในชุมชน เครือข่ายฯ และ คณะวิจัย(ผู้แทนจากราชภัฏ – สถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น)ในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ครู นักเรียน นักการ : มีบทบาทร่วมเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ศึกษานิเทศก์ ผู้บังคับบัญชาทางการศึกษาหน่วยเหนือในเขตพื้นที่ทางการศึกษา : มีบทบาทร่วมเรียนรู้และอำนวยความสะดวกให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ฝ่ายชุมชน ประกอบด้วย

ผู้ปกครอง ผู้นำธรรมชาติและผู้นำทางการในชุมชน : มีบทบาทร่วมเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

เครือข่ายภูมิปัญญา : มีบทบาทเป็นผู้นำทางความคิดและวิถีการปฏิบัติในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน / เป็นวิทยากรกระบวนการ / เป็นต้นแบบ / ร่วมเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ฝ่ายองค์กรภายนอก

สถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น(ฝ่ายราชภัฏ – คณะวิจัย) : มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานระหว่างโรงเรียนกับผู้บังคับบัญชาหน่วยเหนือในเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้งประสานงานระหว่างผู้บริหารโรงเรียน ครูแกนนำ ผู้ปกครอง ผู้นำธรรมชาติและผู้นำทางการในชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาเพื่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน / มีบทบาทร่วมเรียนรู้เพื่อถอดบทเรียนสำหรับการออกแบบหลักสูตรการศึกษาในระดับอุดมศึกษาให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไปบรรจุเป้าหมายสุดท้ายทางการศึกษาในเรื่อง การเป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี

ประสบการณ์ในการประสานงานโดยคณะวิจัย : การพบทั้งปัจจัยส่งเสริมและกีดขวางต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

- (1) การประสานงานเพื่อเชิญผู้บังคับบัญชาทางการศึกษาหน่วยเหนือให้ร่วมเรียนรู้ ต้องอาศัยความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ มิฉะนั้น มักได้ผู้แทนมาเข้าร่วมเรียนรู้

- (2) ผู้บริหารโรงเรียน และศึกษานิเทศก์มีภาระกิจในการประชุมทางการศึกษามากจนกระทั่งไม่สามารถเข้าร่วมเรียนรู้ในหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนของโครงการวิจัย (มีเพียงผู้บริหารโรงเรียนที่อาสาสมัครนำโรงเรียนเข้าร่วมโครงการวิจัยเพียงรายเดียวที่เข้าร่วมเรียนรู้ได้)
- (3) การประสานงานกับหน่วยงานทางการศึกษาหน่วยเหนือเพื่อให้โรงเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการวิจัยในเวลาราชการ คณะวิจัยต้องเดินเรื่องด้วยตนเอง หากปล่อยให้เป็นตามขั้นตอนปกติมักไม่ทันเวลา
- (4) การประสานงานกับครูแกนนำให้เข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการวิจัยในเวลาราชการ ในกรณีที่โรงเรียนไม่เข้าร่วม ต้องอาศัยอำนาจสั่งการจากผู้บังคับบัญชาหน่วยเหนือขึ้นไป แต่ก็เกิดผลกระทบบกับครูแกนนำให้อยู่ในสถานะของการถูกเพ่งเล็ง การถูกตำหนิในที่ประชุมของโรงเรียน หรือแม้กระทั่งถูกกลั่นแกล้งจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ (การอาศัยอำนาจสั่งการจากผู้บังคับบัญชาหน่วยเหนือขึ้นไปในช่วงดำเนินโครงการวิจัย ยังคงทำได้ เนื่องจาก ระเบียบการเป็นนิติบุคคลของโรงเรียนยังไม่ได้ประกาศใช้ – ปัจจุบันซึ่งประกาศใช้แล้วอาจใช้วิธีข้างต้นไม่ได้)

พื้นที่เป้าหมายในการวิจัย หากคำนึงถึงปัจจัยกีดขวางและส่งเสริมอันเนื่องมาจากสถานการณ์และศักยภาพเดิม สามารถเสนอสาระโดยสรุปด้วยตารางที่ 2 ตารางแสดงพื้นที่เป้าหมายของโครงการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงความแตกต่างกันของพื้นที่เป้าหมายตามลักษณะของปัจจัยกีดขวางและปัจจัยส่งเสริม

พื้นที่เป้าหมาย				
พื้นที่ 1	พื้นที่ 2	พื้นที่ 3		
โรงเรียนที่ปราชญ์เสนอแนะ	โรงเรียนที่ปราชญ์เสนอแนะ	ผู้บริหารโรงเรียนอาสาสมัคร	โรงเรียนที่ปราชญ์เสนอแนะ	
-โรงเรียนที่ปราชญ์เสนอแนะและโรงเรียนที่มีมติดอมรับการเข้าร่วมโครงการ -ผู้บริหารโรงเรียนชาววิถีชีวิตแบบแนวราบ , มีความเคยชินกับการสื่อสารแบบทางเดียว , -ครูแกนนำ 1 คน รับอิทธิพลแนวคิดของเครือข่าย , แต่ไม่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย -ชุมชนไม่มีสมาชิกของเครือข่ายเลย , ถูกอิทธิพลครอบงำจากสังคมยึดเงิน ถูกกระตุ้นด้วยค่านิยมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเต็มที่ ้วยแรงงานส่วนใหญ่ย้ายถิ่น เหลือไว้แต่คนชราและเด็ก	-โรงเรียนไม่เข้าร่วมโครงการ, เข้าร่วมเฉพาะครูแกนนำและชุมชนที่เป็นผู้นำธรรมชาติ -ผู้บริหารต่อต้าน / วิถีชีวิตมีมิติชุมชน,ชาดมีคิสังคม,ชาดวิถีชีวิตแนวราบ,ชาดจิตสธารณะ -มีครูแกนนำ 1 คน มีการเรียนรู้กับเครือข่ายเป็นประจำและต่อเนื่องผ่านหลักสูตรจบ.. สร้างพื้นที่ให้เป็นฐานการเรียนรู้ของชุมชน -บางส่วนของชุมชนเป็นสมาชิกเครือข่าย, แต่ส่วนใหญ่, ถูกอิทธิพลครอบงำจากสังคมยึดเงิน ถูกกระตุ้นด้วยค่านิยมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเต็มที่ โรงเรียนที่ปราชญ์เสนอแนะ	-โรงเรียนที่ปราชญ์เสนอแนะและโรงเรียนที่มีมติดอมรับการเข้าร่วมโครงการ -ผู้บริหารมีวิถีชีวิตแบบแนวราบ, แต่ไม่มีการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย -ครูแกนนำ 2 คน รับอิทธิพลแนวคิดของเครือข่าย , แต่ไม่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย -บางส่วนของชุมชนเป็นสมาชิกเครือข่าย, แต่ส่วนใหญ่, ถูกอิทธิพลครอบงำจากสังคมยึดเงิน ถูกกระตุ้นด้วยค่านิยมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเต็มที่ , ปราชญ์เป็นกรรมการการศึกษา	-โรงเรียนเข้าร่วมเพราะผู้บริหารอาสาสมัครนำโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ -ผู้บริหารมีวิถีชีวิตแบบแนวราบ, แต่ไม่มีการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย -ผู้บริหารมีบทบาทเป็นครูแกนนำรับอิทธิพลแนวคิดของเครือข่าย , แต่ไม่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายเป็นประจำและต่อเนื่อง -ชุมชนไม่มีสมาชิกของเครือข่ายเลย , ถูกอิทธิพลครอบงำจากสังคมยึดเงิน ถูกกระตุ้นด้วยค่านิยมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเต็มที่ ้วยแรงงานส่วนใหญ่ย้ายถิ่น เหลือไว้แต่คนชราและเด็ก	-โรงเรียนที่ปราชญ์เสนอแนะและโรงเรียนที่มีมติดอมรับการเข้าร่วมโครงการ -ผู้บริหาร ศักยภาพเดิมมีวิถีชีวิตเชิงมิติชุมชนและสังคม,มีการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายด้วยจิตสำนึก -ครูแกนนำมี 2 คน , มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายอย่างเป็นประจำและต่อเนื่อง -ชุมชนโดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกเครือข่าย และส่วนใหญ่ก็ยังถูกอิทธิพลครอบงำจากสังคมยึดเงิน ถูกกระตุ้นด้วยค่านิยมวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเต็มที่, ปราชญ์เป็นประธานกรรมการการศึกษา

แผนการจัดกระทำและการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1 ของโครงการวิจัย เป็นขั้นประเมินสถานการณ์และศักยภาพของโรงเรียน และชุมชน / ระยะที่ 2 ของโครงการวิจัย เป็นการนำรูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ประมวลผลได้ในระยะที่ 1 มาปรับใช้ในฝ่ายโรงเรียนและชุมชนในเขตบริการ ส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อไปสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กเป็นคนดี เป็นคนเก่ง มีความสุข และสามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรี นอกจากนี้ ในการปรับใช้ดังกล่าว ได้ศึกษาผลที่เกิดตามมาในเรื่องเหล่านี้ด้วย ได้แก่ การเกิดผลต่อศักยภาพการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชน / การเกิดผลต่อกระบวนการระหว่างโรงเรียนและชุมชนด้านหลักสูตรท้องถิ่น / และการเกิดผลต่อมโนทัศน์ด้านความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางของโรงเรียนชุมชนอีสานของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ที่สำคัญการปรับใช้นั้น ต้องปรับให้เป็นการริเริ่มของทางฝ่ายโรงเรียนและชุมชนเอง ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 2 ประการ ได้แก่

(1) การอบรมสมาชิกที่มีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ด้วย หลักสูตรวปอ. ภาคประชาชน เพื่อปรับวิถีคิดและโลกทัศน์ของทั้งโรงเรียนและชุมชน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนชนบท

(เรื่องการปรับวิถีคิดและโลกทัศน์นี้ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกสุด - องค์ความรู้เรื่อง รูปแบบการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน แสดงใน ภาคผนวก ก.ของรายงานวิจัย ระยะที่ 1)

(2) การใช้หลัก “อปินิยธรรม” ซึ่ง หมายถึง การจัดให้มีการประชุมแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างเป็นประจำ และต่อเนื่อง (การใช้หลัก

“อปินิยธรรม” นี้ ให้เกิดจากจิตสำนึกของโรงเรียนและชุมชนเอง อันเป็นผลที่เกิดขึ้นภายหลังเข้ารับการอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน แล้ว)

ภายหลังเสร็จสิ้นจากการอบรมวปอ.ภาคประชาชนแล้ว ผู้มีส่วนร่วมทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน อาศัยเวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตามหลัก “อปินิยธรรม” ร่วมกันกำหนดกิจกรรมเพื่อดำเนินการร่วมกัน โดยเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น เพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ในแนวทางเดียวกับหลักสูตรท้องถิ่น

การดำเนินงานของโครงการ เพื่อให้เกิดการอบรม วปอ.ภาคประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย คณะผู้วิจัย(จากราชภัฏ - สถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น) ได้ประสานกับผู้บริหาร และครูแกนนำ ให้จัดหาผู้นำธรรมชาติจากฝ่ายชุมชนในเขตบริการสมทบกับฝ่ายโรงเรียน ซึ่ง

ประกอบด้วยผู้บริหาร ครู(ทั้งโรงเรียน) นักการ ผู้แทนนักเรียนที่มีความเป็นผู้นำธรรมชาติตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 เป็นต้นไป โดยให้มีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนของแต่ละโรงเรียนไม่เกิน 30 คน

จำนวนผู้เข้าอบรมจากโรงเรียนและชุมชนในเขตบริการ 5 แห่งๆละ 30 คน รวมทั้งหมดได้ 150 คน

ในการจัดอบรม ได้แบ่งจัดเป็น 3 ชุด แยกกันไปตามเขตเคลื่อนไหวของสถานการเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน 3 ท่าน คือ

ชุดที่ 1 ประกอบด้วยสมาชิกจากโรงเรียน 1 โรง และชุมชนในเขตบริการ รวมจำนวนสมาชิกที่เข้ารับการอบรม 30 คน จัดอบรม ณ สถานิการียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน คือ นายผาย สร้อยสระกลาง บ้านสระคูณ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ชุดที่ 2 ประกอบด้วยสมาชิกจากโรงเรียน 2 โรง และชุมชนในเขตบริการ รวมจำนวนสมาชิกที่เข้ารับการอบรม 60 คน จัดอบรม ณ สถานิการียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน คือ นายคำเดื่อง ภาษี บ้านโนนเขวา ตำบลหัวฝาย กิ่งอำเภอกันตัง จังหวัดบุรีรัมย์

ชุดที่ 3 ประกอบด้วยสมาชิกจากโรงเรียน 2 โรง และชุมชนในเขตบริการ รวมจำนวนสมาชิกที่เข้ารับการอบรม 60 คน จัดอบรม ณ สถานิการียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน คือ นายสุทธิพันธ์ ปรัชญพฤทธิ์ บ้านปากช่อง ตำบลสนามชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

ช่วงเวลาในการอบรมแต่ละชุด ใช้เวลา 4 วัน

การประสานให้เกิดการอบรม ซึ่งต้องใช้เวลาราชการ คณะผู้วิจัย(จากราชการ) ต้องทำหน้าที่ประสานงานกับผู้บังคับบัญชาของหน่วยงานในเขตพื้นที่ทางการศึกษาหน่วยเหนือ เพื่อขออนุญาตโรงเรียนใช้เวลาราชการอบรมหลักสูตรวปอ.ภาคประชาชนซึ่งเป็นกิจกรรมในโครงการวิจัย พร้อมกับประสานงานเพื่อเชิญศึกษานิเทศก์และผู้บังคับบัญชาของหน่วยงานทางการศึกษาหน่วยเหนือเข้าร่วมเรียนรู้ในหลักสูตรอบรมด้วย(แต่ไม่มีผู้ใดเข้าร่วมเนื่องจากติดภาระกิจทางราชการ)

ภายหลังสิ้นสุดการอบรมหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน ทางโครงการได้สนับสนุนงบประมาณ (ที่ได้รับการสนับสนุนมาจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย - สกว.) ให้แก่ผู้มีส่วนร่วม 5 แห่ง เพื่อเชื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันตามหลัก “อภิปรายนิยม” และเพื่อการดำเนินกิจกรรมที่ร่วมกันกำหนดขึ้น โดยเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น เพื่อสร้างเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ในแนวทางเดียวกับหลักสูตรท้องถิ่น

การเก็บรวบรวมข้อมูลของแผนการจัดกระทำข้างต้น จึงประกอบด้วยประเด็นองค์ความรู้ และเครื่องมือหรือเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล ต่อไปนี้

1. องค์ความรู้ของมโนทัศน์ด้านการศึกษา และหรือ ศักยภาพการเรียนรู้ของทั้งฝ่ายโรงเรียนและชุมชน ซึ่งต้องเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเหล่านี้ทั้งก่อนและหลังอบรม